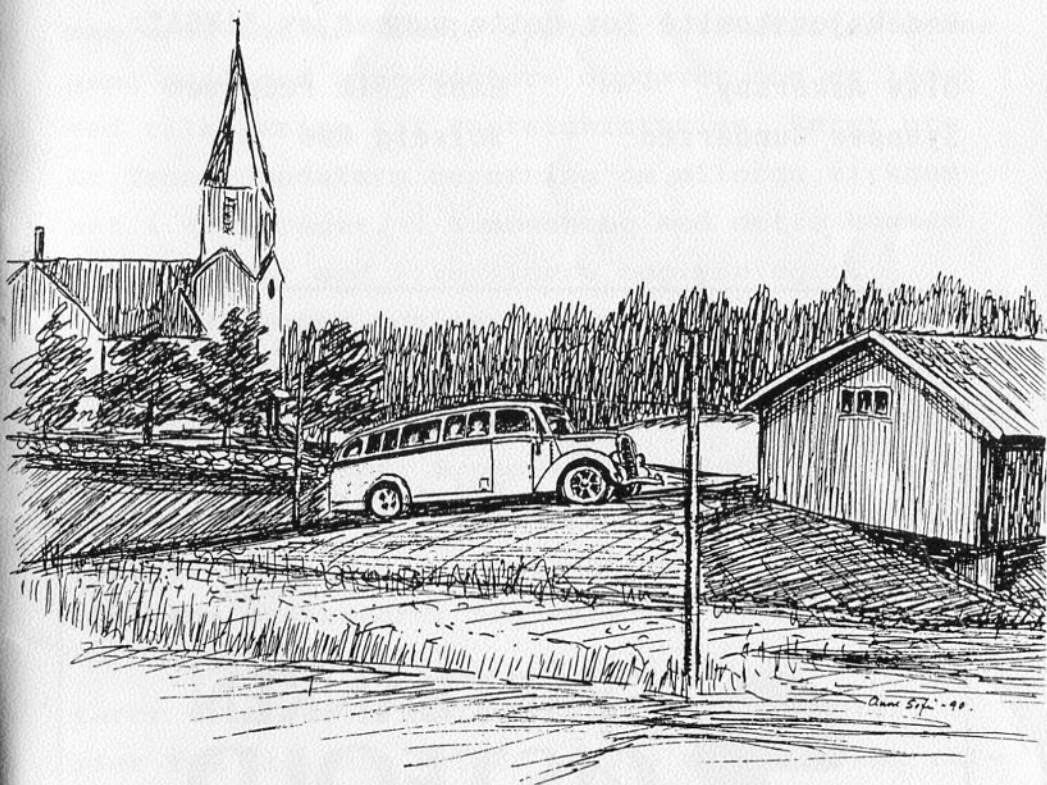

Inga

1990

Årstadsskrift for Varteig Historielag

STYRET I VARTEIG HISTORIELAG 1990:

Ragnar Johnsen, formann, tlf. 132134

Ola Bergby, v.formann, tlf. 132184

Kjell Lunde, sekretær, tlf. 131303

Hans Erik Pedersen, kasserer, tlf. 131296

Ragnar Berby, styremedlem, tlf. 160191

Redaksjonskomitè for dette nummer av "INGA":

Olav Askersby

Hans Erik Pedersen

Synnøve Gundersen

Solveig Rød

BYGDAS BANK

støtter Varteig Historielag

**SPAREBANKEN
ØSTFOLD**

VARTEIG SPAREBANK

KJÆRE LESER!

I denne 6. utgaven av INGA håper vi at vi har funnet fram til et variert og interessant innhold. Som forsiden antyder presenteres "Varteigbussen" og Ole Gressløs. "Stall ved Varteig Kirke" er et opptrykk av et hefte fra 1897. Her får man bl.a. inntrykk av tidens oppfatning av Varteig og Vartingenenes historie og også på hva man anså for kommunale oppgaver. Vi starter denne gang også med å presentere oppgaver som er laget med tilknytning til Varteighistorien. Først ute er Trond Sandakers beretning om milorgs virksomhet i Iseområdet. I sammenheng med dette kommer Odd Sandaker med ytterligere opplysninger.

Vi regner også med at artikkelen om torvstrøriver og torvspade er første i en serie om gamle redskaper. Vi fortsetter med å presentere Varteigforeninger: Synnøve Gundersen og vår trofaste bidragsyter Ole Kullerud har hver sin artikkel. Endelig har vi et par små kuriositeter som best presenterer seg selv.

Redaksjonen håper at alle som har kommentarer eller rettelser til det vi presenterer, sier fra til oss. Det er eneste måten vi kan rette evt. feil eller misforståelser på.

Tilslutt en takk igjen til våre annonsører. Uten dem ville det ikke bli noe INGA-hefte.

INNHALDSFORTEGNELSE:

Ole Gressløs	5
Barndomsminner, Anton Kingsrød	14
Stall ved Varteig Kirke	19
Hvem-hva-hvor	28
Mil.orgs virksomhet i distriktene rundt Ise	30
Mil.org - 40 år etter	51
"En Skoleholders Bøn"	58
Torvspade og torvstrøriver	60
Varteig Blindesaksforening	64
Foreningsvirksomhet i Ovaskogs	68

FOREDLET KORN FRA ISE MØLLE

ORIGINALTAPPET FOR DET NORSKE LANDBRUK

Ise Mølle

1730 Ise Tlf.09-132124

SARPSBORG

ARBEIDERBLAD

- Avis som har
Varteig-stoffet

VARTEIG LANDHANDEL

KRISTIAN LUNDE

Dagligvarebutikk for hele bygda
Gaveartikler m.m.

VELKOMMEN TIL HYGGELIG HANDEL

OLE GRESSLØS

Den første som begynte med busstransport i Varteig var Ole Gressløs. Han ble født på gården Gressløs i 1887 og var sønn av Olaves Jensen og Berthe Marie f. Gressløs. I 1918 overtok han gården. Ved siden av gårdsdriften jobbet han i lensa. I 1923 kjøpte Gressløs en fotsjaltet Ford lastebil av Klemsdal i Fredrikstad. Den kostet 800 kr. Det var Klemsdal selv som lærte Gressløs å kjøre bilen, og da han kort etter avla førerprøven for Peder Haga, gikk alt bra. Sertifikatet kom på 100 kr.

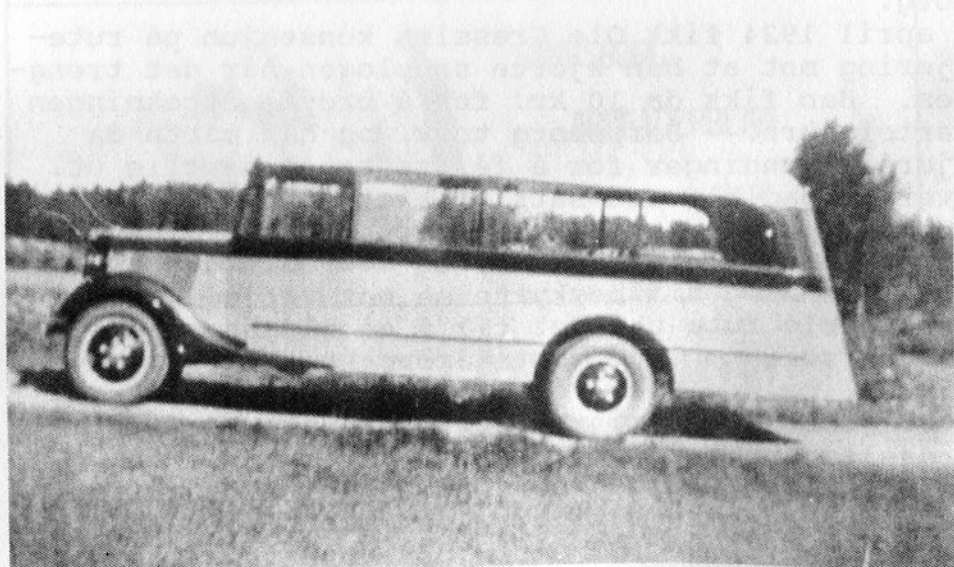
Da den nye veien til Varteig kirke sto ferdig, var det en kone fra Lundekroken som sa til Gressløs at hun syntes det var rart at ingen drev med bussrute på den fine veien. Det var Gressløs enig i, og derfor søkte han om tillatelse til å frakte passasjerer mellom Varteig kirke og Sarpsborg.

I april 1924 fikk Ole Gressløs konsesjon på rutekjøring mot at han kjørte snøplogen når det trengtes. Han fikk da 10 kr. for å brøyte strekningen Varteig krk. - Sarpsborg torv, og han måtte da kjøre 2 vendinger for å få brøytet ordentlig ut. Hver lørdag ble det satt krakker bakpå lastebillemmen, og så ble folk fraktet til byen. Det var sitteplass til 16 stykker, og over ble det trukket en presenning til beskyttelse mot vær og vind. Senere ble ruta utvidet til å gå både onsdag, lørdag og søndag. De første årene startet turen ved kirken, og Gressløs hadde garasjen sin på Bergerud. Det ble derfor 1/2 times spasertur for Gressløs før han kom fram til garasjen. Den første tiden var det så som så med lønnsomheten. Ofte dekket ikke billettsalget stort mer enn bensinutgiftene. Bensin kjøpte Ole Gressløs hos

Stamsaas. Bensinen ble fylt på 20 liters kanner og kostet 18 øre literen.

I 1927 eller -28 ble ruta forlenget til Bøsaga. Da var det slik at annen hver lørdag startet turen ved Bøsaga, og de andre lørdagene startet den ved Kongsrudhøgda. Først da den nye veien til Ovaskogs sto helt ferdig, kunne ruta forlenges til Furuholmen. Da man holdt på med den nye veien til Furuholmen, var det flere folk fra Sarpsborgdistriktet som hadde nødsarbeid på denne veistrekningen. Gressløs hentet disse mennene, ca. 20 i alt, på Sarpsborg torg hver morgen og kjørte dem opp til veianlegget. Om kvelden kjørte han dem så tilbake til byen igjen.

I 1927 kjøpte Ole Gressløs en buss hos Stamsås i Sarpsborg. Bussen som var en bensindrevet 4-sylindret Federal med sleidemotor, kostet 10.000 kr. Det var Olaf Johansen på Moum som hadde bygd opp denne bussen. Inni bussen var det 15 sitteplasser på benker som sto langs sidene. I midt-

Varteigbuss

gangen ble det stabledt varer, og der kunne det ofte være ganske fullt. Bussen hadde doble dører bak slik at det skulle være lett å få varene ut og inn. I tillegg var det dør framme på venstre side. Dessuten hadde bussen varmeapparat. Det var rør som kom fra radiatoren og gikk langsmed veggene i bussen.

Gressløs drev hele tiden bussruta ved siden av gårdsdrifta, og han fortsatte også å jobbe i lensa helt fram til 1942. Riktignok tok han seg ofte fri på lørdagene for å kjøre buss, men sommerstid måtte han leie sjåfører til å ta seg av bussruta. Her kan nevnes noen av disse sjåførene: Edvard Tomta, Knut Kristiansen fra Hafslundsøy, Thorleif Strømmes, Olaf Karlsen fra Rakkestad og Sverre Fraugerud.

Etterhvert som sønnene til Gressløs ble voksne og fikk sertifikat, begynte også de å hjelpe til med buss- og lastebilkjøringa. Den første tiden var det mange som var skeptiske til busskjøringen. De syntes det gikk altfor fort. Bussen hadde toppfart på 30 km/t. Selv om den nye veien var 4,5 m bred, ble det ofte problemer når bussen møtte hestekjøretøyer. Mange av hestene ble så redde at sjåføren måtte stoppe bussen til hesten hadde blitt leid forbi bussen.

I 1936 kjøpte Ole Gressløs enda en buss. Det var en Ford V8, og i 1938 kjøpte han en Citroen. Begge disse bussene hadde 17 sitteplasser. Selv om disse bussene både var nye og fine, hadde de sine svake punkter. Når det var mye snø, frøs f.eks. bremsene på Forden. En vinter Gressløs skulle vise bussen, klaget bilsakkyndige på at bremsene var for dårlige. Gressløs fikk beskjed om å kjøre rett på verkstedet med bussen. Etter en times tid var Gressløs tilbake hos bilsakkyndige. Nå med topp bremses. Bilsakkyndige lurte fælt på hva de hadde gjort, og Gressløs kunne da fortelle at han rett og slett hadde kjørt bussen inn på verkstedet hos Stamsaas og bort til den

store ovnen der. Etter en snau 1/2 time tinet snøen og bremsene var i orden igjen. Bussene gikk fra 1937 hver dag, og det var flere turer daglig. I tillegg var det mye turkjøring på søndager. Søndagsskolen hadde hver sommer tur til sjøen, og flere lag både i og utenfor Varteig benyttet seg av Gressløs' busser når de skulle på tur.

Under krigen ble bussene drevet med generator. Gressløs kjørte da med 2 busser og 1 lastebil. Bussen var også melkerute. Melka ble fraktet i en 4-hjulshenger etter bussen.

Da pleide Håkon å sitte bak på hengeren eller på baklemmen på bussen. Han hadde nemlig jobben med å lesse varene av og på.

Da Nipabrua ble sprengt i 1940, ble det problematisk å komme fram. Den første tiden hadde Gressløs en buss på hver side av Nipa, og passasjerer og varer måtte lastes ut, fraktes over elva og så lastes inn i den andre bussen. Dette var svært tungvint, så Ole Gressløs tok initiativ til å ordne en midlertidig bru. Det ble slept ned tømmermoser som ble lagt tett i tett tvers over elva, så ble det lagt plankegang oppå slik at bussen kunne kjøre over. Nå slapp man omlasting av varene, men passasjerene måtte fortsatt ut av bussen, for det var ikke tillatt å ha folk inni bussen under kryssing av denne "brua". Dette pågikk til ny bru sto ferdig i 1943.

Sarpebrua ble jo også sprengt i 1940, så bussen kjørte derfor ned til Sundløkka der det gikk ferje over til Sannesund. Gressløs slapp heller ikke unna problemer med tyskerne. De beslagla den ene bussen. Men heldigvis ble den levert tilbake bare etter noen måneder. Gressløs fikk under krigen utlevert dunder som skulle brukes som frysevæske på bussene, og det var nok enkelte som gjerne ville bytte til seg denne "edle" varen til annet bruk!

Ole Gressløs sammen med Georg Olufsen
som drev bussruten til Ullerøy.

Fra 1948 gikk Varteig-bussene inn i BUV-busselskap (Børte vann, Ullerøy og Varteig). Da var melkeruta skilt ut. Den ble overtatt av sønnen Håkon. Ole Gressløs og sønnene Oddvar, Ivar, Einar, Oddmund og Jens fortsatte å kjøre i det nye selskapet. Gressløs selv kjørte til han var 72 år.

Selv om man hadde gått sammen i et større selskap, var bussene fortsatt stasjonert i Varteig. På Hasle, hos Oddvar Gressløs, var det garasje med plass til 3 busser. En buss sto også ute, og i tillegg var 1 buss parkert på gården Gressløs. Oddvar og Målfrid Gressløs synes det var en fin

tid da bussene holdt til på Hasle. Sjøførene, Willy Daler, Åge Ravneng og Jan Nilsen kom gjerne både en halv og en hel time for tidlig på jobb. Da rakk de nemlig å få kaffe, kaker og en prat på kjøkkenet hos ho Målfrid. Til gjengjeld stelte sjåførene i haven når Oddvar og Målfrid dro på ferie om sommeren.

Det var flere sjåfører på den tida, men noen navn kan nevnes: Johan Mathisen, Kjell Kultorp, Willy Vestgaard, Rikart Sundås, Hans Stamsås og Stanislaw Matysiak.

I årene etter krigen var det stor trafikk med bussen. I noen år gikk det opptil 6 busser på arbeidsruta om morgenen. Den største bussen var på 34 seter. Det var det meste de hadde lov til å ha p.g.a. Nipa - og Grøtebrua.

Foran garasjene på Hasle.

Opp gjennom årene har det vært mange episoder i forbindelse med bussrutene og sjåførene. Først en av det humoristiske slaget: En dag da Ole Gressløs skulle kjøre fra torvet, ville ikke bussen starte, og Gressløs måtte ordne med motoren. Mens han stod der med hodet nærmest inni motoren, kom det en mann bort til ham. Mannen spurte: "Hvor går denne bussen da?" Da snudde Gressløs seg, tittet på mannen og svarte kjapt: "Du ser vel at'n ente går noe sted!"

Ellers er det nok minnene fra glatte og snøfylte vinterveier som huskes best. Spesielt godt husker Oddvar Gressløs en nyttårsaften det var forferdelig glatt. Bussen gled nærmest fra side til side nedover veien. En av passasjerne som kom på ved kirken og skulle til byen, gikk av igjen ved Småberggrampa. Da våget ikke han å være med lenger! Flere husker vel de harde snøvintrene først på 60-tallet. En dag snødde det så fælt at brøytebilene ikke klarte å holde veiene rene. Den dagen var det bare bussene fra Varteig som kom fram til Sarpsborg Torv, og det bare så vidt. På Nordbysletta hadde det nemlig blåst sammen en stor fonn som stengte veien.

Den første bussen i kolonnen tok da fart og for gjennom fonna så snøspruten sto over taket på bussen. Men den kom gjennom, og de 3 andre bussene kunne så følge etter.

Verste strekningen var nok fra Kokkim til Furuholmen. Å komme opp eller ned Nordengbakkene på vinterføre kunne av og til by på store problemer. En søndag var det spesielt ille. Bussen som startet fra Furuholmen kl. 14, nådde ikke Sarpsborg torv før nærmere midnatt. Den kom ikke opp bakkene på grunn av snøen.

En annen gang kom Ivar med en buss fra byen. Den gled av veien halvveis oppe i Nordengbakken og ble liggende på skrå ute i grøfta.

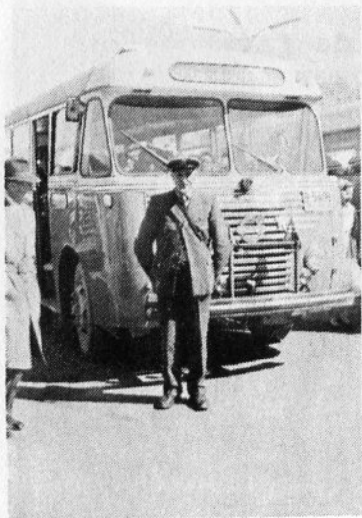
Utpå ettermiddagen kom Einar Gressløs med rutebussen fra Sarpsborg, og denne bussen havnet nesten i bekken ved Gryteevja. Da kranbilen endelig fikk "brøytet" seg fram gjennom snøslapset for å dra

opp bussen, var det så glatt at kranbilen også holdt på å gli i bekken. Enden på visa ble at de måtte tjore kranbilen fast til noen trær! En annen buss snudde ved Kokkimkryset for å være på den sikre siden, men da den på tilbaketuren kom til Hafslundsøy skole, røk mellomakselen, så der ble den stående.

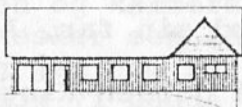
Oddvar Gressløs kan også fortelle at hele vinteren igjennom var det et slit med å lappe kjettinger. Det varte gjerne bare 1-2 dager før de røk igjen. Videre forteller han at de laget egne mønster i vinterdekkene. Dekkene ble da mye bedre å ta seg fram på snøføre med. De klarte f.eks. å kjøre opp Tangenbakken på disse dekkene. Ulempen var at mønsterskjæringa gjorde dekkene mindre slitesterke.

I 1972 ble hele busselskapet solgt til SSV, og det ble slutt på å ha bussgarasje i Varteig.

Opplysningene i denne artikkelen bygger på samtale med Målfrid og Oddvar Gressløs, og på et intervju som Ole Ulsrød gjorde med Ole Gressløs i 1978.

Ole Gressløs, 1887 - 1980.

Innh.: Terje Holene
1735 Varteig
Telefon (09) 13 13 43

- GODE PRISER
PÅ LISTVERK
- STORE RABATTER
PÅ MATERIALER

Skogly Høvleri

Åpningstider: kl. 07.00-15.00 alle dager
Lørdag stengt i sommerhalvåret
Tlf.vakt kl. 08.00-08.30 — 15.00-17.00

Ring gjerne for avtale om afhenting på kvelden,
de fire første dagene i uken.

Jeg kan være ute med materialer om dagen, så
det er sikrest å ringe først.

LISTVERK • VANLIG TRELAST • PROFILERTE SPESIALOPPRAG • UTSKJÆRINGER TIL RESTAURERING AV ELLER HUS

Coke is it!

Drikk
Coca-Cola

REG. VAREMERKE

HISTORIEN gjentar seg,

VARTINGENE kjøper bil

hos

Brennes Auto a.s

Klokkergårdveien 9, Postboks 46, 1701 Sarpsborg

BARNDOMSMINNER

I 1969 intervjuet Lorentz Kingsrød sin far, Anton, om hans barndom.

Anton Kingsrød ble født i 1872 på gården Kingsrød som faren eide. Moren til Anton døde da han var bare guttungen, og han flyttet da til besforeldrene sine som bodde på Sameia (ved Skaulund).

Vi har fått låne en utskrift av dette intervjuet, og har laget et sammendrag av deler av det.

"Inga" takker Judith Støten og Rakel Kingsrød Pedersen for at vi fikk lov å bruke dette intervjuet.

(I sammendrag har jeg forsøkt å holde meg til originalen i størst mulig grad. Det er derfor en blanding av bokmål og dialektord.)

Vi lar Anton fortelle:

Mat

Nesten hver kveld spiste vi grøt eller velling. Brødet kalte vi for kake. På kaka hadde vi sirup. Smør fikk vi bare en og annen søndag og da bare litt på ei skive. Til middag brukte vi mest poteter og salt og så var det flatbrød. Flatbrødet var laga av havre. Havrebrød det hadde vi året rundt. Bestemor bakte det sjøl. Ho bakte svære ruver som kunne være en halv eller en meter høye. Da hadde ho i flere måneder. Sild var lite brukt her den gangen, men det var brisling. Det kjøpte de i pottevis, ikke i liter. Vi kjøpte det i byen eller på Meieriet. Meieriet på Ise begynte å virke i -83 var det vel. Det var en Theodor Olsen fra Sarpsborg som hadde det det første året. Han tok i mot melk for bøndene og ga 10 øre literen.

Huset

Hos besteforeldrene mine var det 3 rom; stue, kjøkken og kammers. Vi lå i stua. En tid var vi 5 mennesker som lå der. Det var bestemor, bestefar og jeg, og så hadde vi tjenestejenta og en mann som vi hadde på betaling. Han hadde vært ute i krigen i 1814. Han lå støtt, for han var så gammel. Vi fikk 160 kr. i året for å gi mannen kost og losji. Men han døde etter noen få år.

Bestemor og bestefar lå i en omhengsseng. Oppi senga var det løs halm og bare et klede oppå der. Så var det laken og dyne. Om vinteren pleide vi å spise i stua. Det sto et stort bord og noen pinnestoler inntil den sønnare veggen. De andre møblene i stua var skattol, skap og dragkiste. Det var liksom en stor kommode.

På kjøkkenet var det også bord og stoler. I grua var det en lenk til å henge gryta på. Den lenken kunne stilles.

Oppe på loftet var det ikke noe ordentlig rom. Det sto bare et par bøler med havre i der og noen store dunker.

Det var vinduer med gangjern i huset, men bestefaren ble sint hvis de åpnet vinduene for å lufte. Det ble så kaldt inne da, sa han.

Vi brukte talglys og parafinlampe til lys i rommet på kveldene når det var mørkt. Vi brente mye foruten glass på parafinlampa, for da gikk det så lite parafin. Det ble ikke så mye lys av det, det var så vidt vi så hverandre, og jeg kunne lese leksene mine når jeg satt nær lampa.

Når vi skulle gå fra det ene rommet til det andre, brukte vi fliser til å lyse med.

Sånne fliser var omtrent en alen lange.

Anton Kingsrød 90 år gammel. Han døde i 1971.

Til byen for å handle.

Når folk skulle til byen, gikk de for det meste veien om Ise. Den korteste var å gå om Berby og langs med elva nedover der, men da måtte de ro med noen over Nipa.

Far hadde stor eke, og han hadde flere med hver lørdag. Det var ikke bru ved Hasle den gangen, men ved Nipa var det vinterbru.

Da toget kom (i -78) var det en del som var med det, men folk gikk en del til byen etter at toget kom også, for billetten kosta 39 øre tur og retur. Det hendte også at folk kjøpte bare tur og gikk tilbake. Jeg husker godt første gangen jeg var med toget. Da sto jeg i vinduet hele veien oppover. Det var en opplevelse. Jeg hadde jo ikke så mye i byen å gjøre, men en tid dro jeg til byen med trost hver lørdag om høsten. Jeg fikk 5 øre for hver trost, og den store blåtrosten fikk jeg 7 øre for når jeg solgte dem på torget. På en høst kunne jeg selge for 5 kroner. Og så var det lovlig å sette opp snarer og stokker den gangen. I 1880 satte jeg opp to stokker, og jeg fanga to orrhaner. De fikk jeg kr. 1,20 for stykket. Sida ble det forbudt både med snarer og stokker.

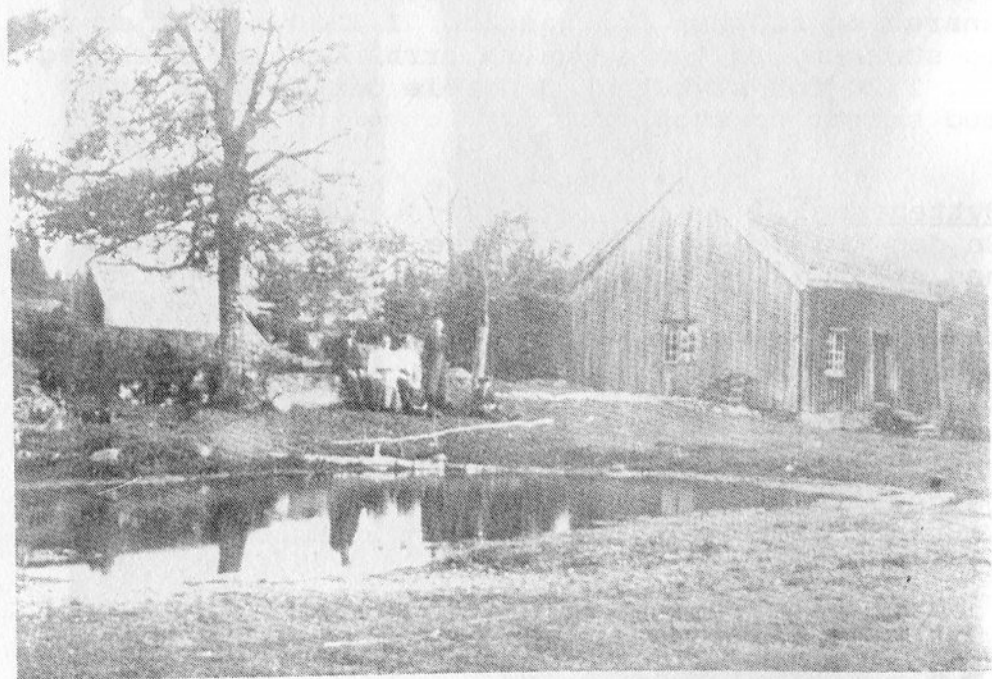
Byttehandel.

En dag kom det ei kone til Ise meieri. Kona kom med ett egg, og det skulle ho visst ha tre ting for. Det var en fyrstikkeske. Den kosta ett øre. Så var det en sikorirull, og den tredje tingen husker jeg ikke. Men ho fikk 4 øre for egget. Sikorirullen brukte de til kaffen.

Gårdsdrift.

Vi sådde mest havre og litt bygg, rug og hvete. Vi hadde "havreskift". Vi hadde 3 skifter. Vi pløyde ett skifte og sådde havre, så lå det 2 år og hvilte seg. Og så hadde de to andre skifter på de 2 andre åra. Det andre året grodde det nesten ikke noe på skiftet. Det var ikke havn

heller, men det tredje året ble det jo litt gras. Vi brukte litt grasfrø. Kløver og timotei det sådde vi litt inn på jordet. Vi brukte ikke jorda mer for det var så lite gjødsel. Treskinga foregikk med priler. Når det var lytt om høsten, så hørte en om morran hvordan det dunka bortigjennom gårdene. Det var bare voksne som treska. Det var en kunst å kunne treske med prile. Den ene skjøt opp kornet. Han stakk prilen under halmen og heiste den opp, og den andre slo til. Da ble det liksom treska bedre, da, Da jeg var liten brukte vi slettharver. Den hadde rette tenner, og så hadde den et lite handtak som de kunne løfte den i. Så hadde vi labbeharv. Det var svære harver, det ble så fin jord etter dem. De hadde krokete styre. Så hadde vi møkkastenger. Det var hjemmesmidde greip med 3 tenner. De brukte vi til å lesse møkk med.

Fra Sameia 1919. Anton Kingsrød t. v. med familie.

STALL VED VARTEIG KIRKE

Førend man omtaler Prosjektet om Stald ved Kirken, vil man give en liden historisk Skildring vedkommende Bygden samt lidt berøre Forholdene inden samme. Historien ved kun lidet at sige om Bygden. Der sees at den var knyttet til den af Olav den Hellige i Nærheden av Sarp anlagte befæstede by Borg, som senere blev kaldet Sarpsborg, og hvor ikke alene Olaf, men ogsaa senere Konger oftere opholdt sig, og som saaledes var en av Landets vigtigste Byer. Formentlig sogtede ogsaa Varteig fra først af til St. Maries Kirke, der var Byens ældste Kirke. Forbindelsen med Byen maatte hin tid ansees heldig for Bygden, saameget mere som jo Veien derned ogsaa var forholdsvis let nemlig nedover Glommen og nedigjennem Nipa. Landeveie var det dengang ikke.

Ligeledes ser man, at Haakon Sverressøn knyttede Forbindelser her oppe, og at den mæktigste og som Regent mest berømte af de gamle norske Konger, nemlig Haakon Haakonsen den Gamle, som regjerede i det 13de Aarhundre, fra Mødrenes Sde var Varting, og naar Snorre omtaler, at "Gjæve Mænd fra Varteig" bragte Kongebarnet og dets Moder Inga op til Erlend paa Huseby, saa syns dette at vise, at der var brave Folk i Bygden og Folk, som under de daværende svære Stridigheter, mellem Geistligheden og Kongemakten ikke stod der intresseløse, men havde afgjørende taget Parti for den sidste.

Det ligger ogsaa nær at slutte, at Bygden, som nøie knyttet til en saa vigtig By og med forholdsvis let Adkomst derhen samt som muligens ogsaa begunstiget af den mægtige Konge, stod forholdsvis høit baade i Udvikling og økonomisk Velvære.

Den paa gaarden Spydevold fundne mærkelige Beggravelsesplads viser, at Byden ogsaa langt oppe i Oldtiden har været beboet og har havt Betydning.

Men ligesom vort kjære Fædreland har havt sin Forfaldstid, saa har dette i det Smaa ogsaa været Tilfældet med Varteig. Ved Sarpsborg Fald blev Bygden lagt under det i denne Byes sted anlagte Fredrikstad, og meget Jordegods her - uvist paa hvilken Maade - lagt under de forskjellige Indretninger dernede.

Der svarer saaledes endnu betydelige aarlige Udgifter af flere gaarder her tildels til Fredrikstad Kirke og Hospital og tildels til det nu oprettede Glemminge Sognekald. Dette sidste synes nu ogsaa næsten kuriøst: Her fra dette lille Sognekald med smaa Indtægter betragtelig at svare til et av Landets største, som altsaa har store Indtægter! Som rimelig maatte være, blev denne uheldige Forbindelse til stor Nedgang for Bygden. Den blev visstnok ikke af lang Varighed, vel neppe 1/2 Aarhundre, men synderlig bedre blev det vel heller ikke, da Bygden for omtrent 300 Aar siden i saa at sige en Byttehandel mellem Fredrikstad og Tune, fremdeles bærende Byrderne til Fredrikstad, kom under Tune.

Underlegne, som man var baade i Antal og økonomisk Evne mod det langt mægtigere Tune, og beliggende i en Udkrok av dette vidstrakte Præstegjeld, nemlig hinsides Glommen, formaaede det ikke at hevde sin Stilling, men gik, som det synes, stadig tilbage, indtil at "Varteig" og "Varteiing" i Nabobygderne blev betragtede næsten som ensbetydende med Øgenavne. Med at Bygdens Tarv ikke blev forsvarlig varetaget fulgte ogsaa daarligere Forholde i det hele. Saaledes blev her, særlig siden det nye Sarpsborgs Anlæg, større og større Drikkfeldighet, og Aagerkarle - næsten alle boende udenfor Bygden - som for omkring 40 Aar siden jo havde en Gyldentid, huserede slemt. Drik, samt Ærlæggelse af for store Renter ruinerede mange Familier, og dermed fulgte, at mange af Bygdens Skove ødelagde, og mange Gaarde altformet udparcelleredes.

Forholdene var saaledes ikke lyse, da Bygdens Frihedstid oprandt. Den økonomiske Evne var altsaa yderst ringe, Oplysningen var ogsaa høist mangelfuld, og paa samme Tid var Kravene større end nogen sinde siden. Både Kirke og Prestegaard maatte bygges, og Skolevæsenet omordnes, altsaa lokaler tilveiebringes og alt næsten saaatsige i et Slag. Hertil kom ogsaa, at en langs gjennem Bygdens løbende Bjergkjede, der deler den i Østenskougs og Vestenskougs, var til stor Men i Samarbeidet, en Hindring, som nu, ved at man har faaet et Samlingssted oppe paa selve Høidedraget, maa betragtes som aldeles ryddet af veien.

Det maatte dengang tages alvorlige Tag og bringes store Offere, og Tak være de Mænd, som da gik i Skranken. Saavidt vides, har de nu alle paa en nær Lars Hasle - gaaet til hvile, hviler indtil Opstandelsens Morgen paa Kirkegaarden udenfor Huset, som de byggede, men de vil længe mindes i Varteig. Vor Landsmand Velgjøreren Johan Widnes, som skjænkede Menigheden Kirkens ypperlige orgel, har ogsaa sat sig et varigt Minde.

Ved at Bygden fik sit eget Styre og altsaa sine egne Institusjoner, fulgte ogsaa dens Reisning baade økonomisk og i Oplysning samt et mere moralskt Leveset, og om den endnu ikke kan og muligens aldrig vil kunne komme til forholdsvis at maale sig med de tilgrændsende Bygder, der jo er blant Landets største og mest fremtredende, saa er den jo nu kommen saavidt, at man ikke, hvor man end færdes, vil blive pegt ad, fordi man er fra Varteig og kaldes Varteiing.

I Forhold til Ævnen, saa har der ogsaa siden den første Reisningstid været mange og store Krav, men de er efterhvert afhjulpne, og som Arvtagere efter hine af Snorre omtalte "gjæve Mænd" og efter Mændene fra 50 og 60 Aarene har Bygdens Indvaanere ugjenkaldelig faaet i arv at føre den vidre frem og lægge for Dagen en Bygdepatriotisme, klart

visende, at den Sandhed har trængt igjennem, at hvad, der angaar Bygden i det Hele, det angaar ogsaa den Ænkelte, eller rettere: at den Ænkeltes Velbefindende beror paa det Heles Vel.

I første Række paatrenger sig nu Spørgsmaalet om Stald ved Kirken. Det maa nemlig ansees som aldeles ufor-svarlig særlig i vor Tid, da der virkes meget for Dyrenes Beskyttelse, og Dyreplageri strengt bliver paataalt, at lade Heste i timevis staa ude under den bare Himmel og uden nogensomhelst Skjul mangengang i stærk Kulde eller sterkt Veir med Nedbør.

Landskirkerne er i Almindelighed beliggende oppe paa Høider og mestendelse omgivet af Kirken eller vedkommende Prestegaard tilhørende udyrkbare eller udyret Mark, men vore Forfædre ha lagt Varteig kirke saaatsige nede i en Dalsænkning, hvor den er helt omgivet af dyrket Mark og ikke har nogen Grund udenfor Kirkegaardsmuren. Den ligger jo der lunt til, og der er visst ingen som ønsker den andensteds hen, men det har den Ulempe, at der ikke er nogen bekvem Plads for Heste, men at disse maa sættes langs Gjerderne i Nærheden - tvilsomt med hvad Ret ligeoverfor Grundeierne - paa den gjennemgaaende sidlente Mark, hvor Hestene ofte træder det medbragte Foder ned i Sølen.

Mangel af Stald er ogsaa generende for Gudstjenesten. Man ser ofte, at Kjørende, som har unge og urolige Heste, tager Plads ved Vinduerne, for at have Udsigt til disse, og det har ofte hændt, at de skyndsomt har maattet gaa ud af Kirken. Tillige er det jo klart, at enhver som har Hest staaende ude i Uveir eller Kulde eller af anden Grund ikke kan være rigtig tryk for den, vil have vanskelig for at have den Sindsro, som er absolut fornøden under Guds Ords Hørelse. Kirkestald vilde antagelig ogsaa i nogen Mon fremme Kirkesøgningen. Der er nemlig ofte forbausende faa Kjørende ved Kirken, og i Tilfælde Stald vilde det uden Tvivl mere komme i Brug at kjøre, og mange som

Varteig kirke med den gamle kirkestallen t. v. Den lyse bygningen med skråtaket øverst på åsen var Ole Gressløs' første garasje.

har længre Veie og derfor kvier sig for at gaa, oftere komme derhen.

Efter hvad underskrevne Komite har bragt i Erfaring, er der ogsaa nu blandt saa mange af Bygdens Opsiddere Ønske om at noget maa foretages, at det maa betragtes som et Bygdeønske. Efter Forlydende vil ogsaa enkelte, hvis der ikke gaaes ivei med Opførelse af en Fællesstald, opføre egne Stalde, og det vil tage sig daarligt ud at faa endel Smaastalde omkring Kirken, ligesom Bygden i det Hele ikke vil blive tjent dermed.

Ænkelt har ment, at Opførelsen av Stald maa ansees som et Kommuneanliggende, men dertil maa bemerkes, at Kirkestalden, saavidt Komiteen bekjendt, i Almindelighed er opførte enten af Ænkeltmænd eller ved frivillige Bidrag, og dert er neppe tilstrækkelig Grund til her at gjøre det anderledes.

Ifald den skulde opføres ved Kommunemidler, saa vilde der jo blive tvungent indirekte Bidrag forholdsvis paa alle Skatteyderne ogsaa saadanne, som aldrig vil faa Brug for den, og dette vilde uden Tvivl komme til at virke Misnøie og vil heller ikke kunne ansees som fuldt retfærdigt. Tillige vil Kommunens Budget paa Grund af dens store Udgifter i de sidste Aar ikke i den nærmeste Fremtid taale større Ekstrabevilgninger, hvis man vil have Skatteøret ned i det Rimelige. Hvis der skulde bygges for saadanne saa maatte det ialfald lade en god Stund vente paa sig.

Tillige er det Komiteen bekjendt, at der heller

ikke er Stemning derfor inden Herredsstyret. Derimod har det inden samme været paatale, at der i Tilfælde Opførelse av Stald ved frivillige Bidrag burde opføres Dokumer og Vedskur for Kirken i samme Bygning og altsaa tilsvares forholdsvis af Kommunemidler, og at Kommunen burde overtage Vedligeholdelsen af den hele Bygning.

Som bekjendt er Huset, hvori Dokumt og Vedskur, baade i en miserabel Tilstand og er meget uheldigt beliggende nemlig inde på selve Kirkegaarden, saa

Flytning og et mere tidsmæssigt Hus jo maa ansees høist fornødent, og det vil jo for begge Parter - Kommunen og det private Foretagende - være fordelagtigt, ligesom det ogsaa vil blive mest passende at faa Husene underet.

Komiteen udsendte forleden Vinter Indbydelse til Tegning af frivillige Bidrag og saaledes, at Yderne skulde have Fortrinsrett til Rum i Stalden, men Udfaldet viste, at der kun vilde blive cka. 20 Spildrum og dette maatte ansees meget utilstrækkelig, især da disse Rum heller ikke kunde blive til fri Disposition.

Efter dette Udfald og paa Grund af indfaldende Omstændigheder blev Sagen stillet i Bero, indtil et umiddelbart efter Skattetinger nu ihøst afholdt Møde, hvorved mange af Bygdens Husfædre var tilstede. Paa dette Møde blev der under Diskussionen om Sagen stærkt fremholdt Nødvendigheden af at faa Kirkestald og Ønskeligheden av at faa den saa stor, at den fuldt kunde tilfredsstille Behovet, samt at Sagen burde paaskyndes. Tillige var der mest Stemning for, at der burde søges erhvervet Tomt paa søndre Side af Veien straks nedenfor den lille Kirkegårdsport. Paa Sergeant Isetorps Forslag blev der besluttet at søke Midlerne tilveiebragte ved Afholdelsen af et par Basarer.

Komiteen, som allerede før havde underhandlet om Tomt, maatte fuldt tiltrede Møtets Udtalelser angaaende denne, og der var ogsaa Udsigt til, at den forønskede kunde erholdes, men dette blev senere endret, saa at man til Tomt udelukkende er henvist til den lille Engebakke, der ligger nordvest for Veien lige ud for den store Kirkegaardsport, hvor Eierne er villig til mod rimelig Godtgjørelse at avstaa en saadan. Huset tænkes lagt omtrent parallelt med Veien og saapass Stykke fra denne, at der bliver Plads til Kjøretøi, og Stalden tænkes indrettet med Gang i Midten og Udgangsdør paa langsiden mod veien.

Dokumer og Vedskur tænkes givet Plads i Husets østre Ende.

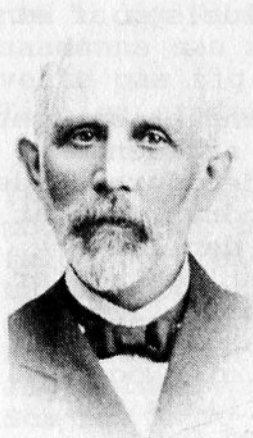
Husets Størrelse kan paa dette Sagens Stadium ikke opgives, da denne jo beror paa, hvad man faar at bygge for, men det maa ansees heldigt, om der kunde blive op til 40 Spildrum. Da huset vil faa en meget øienfaldende Plads, vilde det være ønskeligt om det kunde blive nogenlunde tidsmæssigt.

Foruden Byggekomiteen, for Nærværende bestaaende af Kristian Sikkeland, M. Larsen og Thor Bø, har følgende erklæret sig villige til at være behjælpelige med ved Arrangementet med Basarer og danner altsaa sammen med de nævnte en saakaldt Basarkomite:

Anders Engebraaten, August Sulusnes, Gun. Furuholmen, Gunder Lunde, Henrik Isetorp, Herman Knatterød, Johan Sikkeland og lærer Tonning.

For at faa Sagen paaskyndet, saa man kan faa tiltransportert ialfald Størstedelen af de fornødne

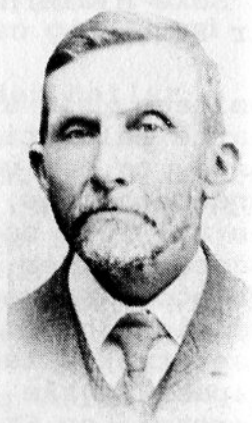
Materialer paa Vinterføre, saa har man bestemt sig til at faa Basar afholdt paa Breidablik allerede ved Nytaarstid. Man har tenkt sig, at faa Basar afholdt paa Foreningsborg lidt længere ud paa Vinteren, hvis Lokalet kan erholdes.

Tore Bøe

Kristian Sikkeland

M.Larsen

Efter saaledes at have givet foranstaaende historiske Skildring angaaende Bygden og Redegjørelse, tillader Komiteen sig, henpegende paa, hvad Fædrene har udrettet, og den Arv de har givet os, at opfordre Bygdens Indvaanere til at føre Bygden videre frem ved at optage den foreliggende Sag, der maa betragtes ikke alene som en Bygdesag, men ogsaa som en Menighetssag - optage den ved at støtte de afholdendes Basarer. Gaver til disse modtages af enhver af Basarkomiteens Medlemmer med største Taknemlighed og Tiden for Afholdelse vil senere blive bekjendtgjort.

Det er vistnok et ikke lidet Foretagende, men hvis man "løfter i Flok", saa vil det nok gaa, og man tænke sig, hvor langt trygge og hyggeligere det vil blive at sidde inde i vaar venlige Kirke, naar der er stærk Kulde, eller Regnen pladsker paa Vinduerne da, naar vi faar Hestene staaende paa den lune Stald.

Der er jo ogsaa ikke saa faa Kjørendes fra Nabo-bygderne, som følger hid til Kirken, og vi vil ogsaa føle de som en Tilfredsstillelse at kunne byde disse Rum for sine Heste.

Hermed være da Sagen alle Varteiinger, Kvinder saavel som Mænd og Unge saavel som Gamle anbefalet.

Varteig i Komiteen for Opførelse af Kirkestald

den 2den December 1897

Dette skrevet som vi har gjengitt her, ble trykket som et eget lite hefte (med gotisk skrift):

Stald ved Varteig Kirke.

Sarpsborg

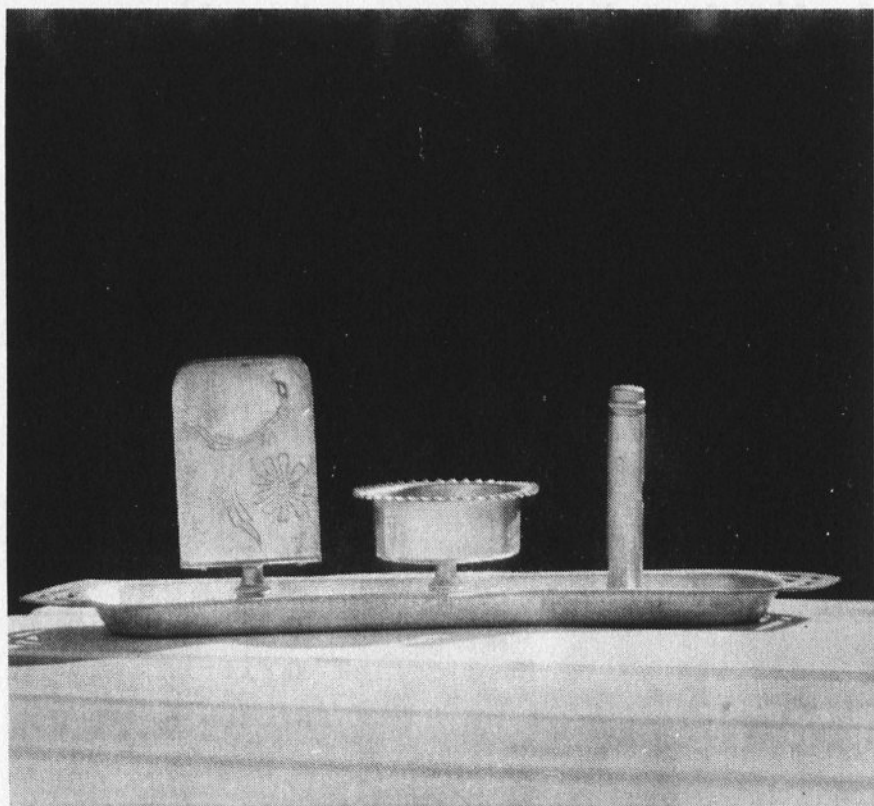
Sarpens Bogtrykkeri

1897

HVA - HVEM - HVOR

Har noen av "Inga's" lesere sett maken til dette "røkefatet" før?

Som man ser av bildet, er det et fat med 3 stativ på. Til venstre står en slags klype, antagelig til å feste fyrsikkesker i. I midten er det en liten rund skål på stett, et mini-askebeger? Til høyre er det et rør med hull på siden, ca. 2 cm fra toppen. Toppen kan skyves ned slik at den dekker hullet. Vi gjetter på at dette er en slags sigarkutter.

Eieren, Else Rød, fant fatet under en loftsrydding. Fatet er vist fram til en av byens antikk-handlere, og han anslo det til å stamme fra århundreskiftet. Etter hans mening var det ikke en masseprodusert vare. Går vi ut i fra at alderen på fatet er riktig anslått, har det sannsynligvis tilhørt eierens bestefar, Herman Bergli, som levde fra 1864 til 1944. Han jobbet på Haga Hoell, og det er da kanskje sannsynlig at fatet ble laget der? Ble det i så fall laget flere slike "røkefat", når skjedde det og hvem var "håndverkeren"?

Hvis noen har slike fat, eller kan fortelle noe om dem, er både eieren og Inga's redaksjon interessert i å få disse opplysningene. Kontakt i så fall Solveig Rød, tlf. 131490.

Pryd Deres hage med busker og trær fra:

MIL. ORG.s VIRKSOMHET I DISTRIKTENE RUNDT ISE

1942 - 1945.

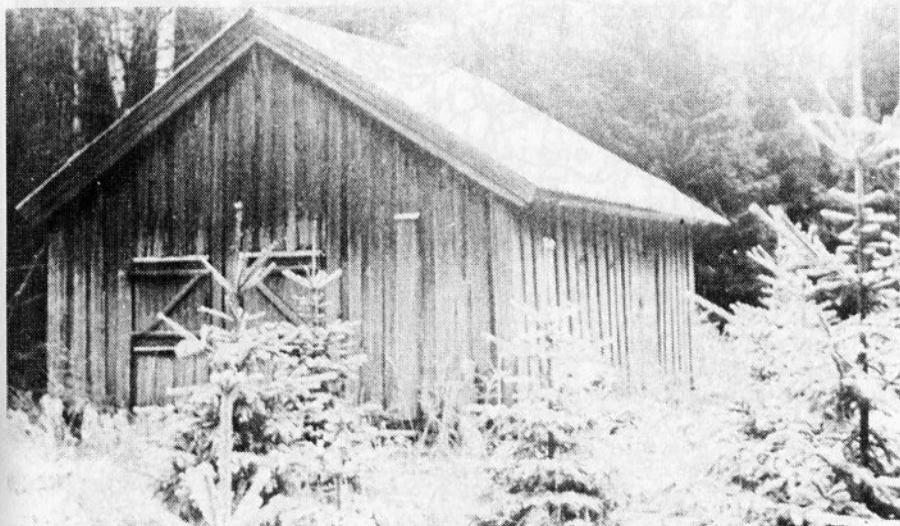
Av Trond Sandaker

I den 2. verdenskrig var Norge i tidsrommet 1940-45 okkupert av tyske tropper. Flertallet av den norske befolkningen hatet okkupasjonsmakten. Et lite mindretall sympatiserte med denne, og ønsket at Tyskland skulle vinne krigen. Det oppstod illegale grupper blant befolkningen hvis mål det var å motarbeide og skade okkupasjonsmakten på forskjellige vis. Alle disse gruppene tilsammen ble benevnt som "Hjemmefronten". Noen av gruppene var "Lærerfronten", "Idrettsfronten", "Kulturfronten", "Mil. org." m.fl. Sistnevnte gruppe står for "Militærorganisasjonen". Denne hadde som oppgave å skade tyske anlegg og disposisjoner rent fysisk. Ved evt. krigshandlinger i landet, skulle denne gruppe delta i disse på de alliertes side.

Til å begynne med var det sannsynligvis ingen spesiell ledelse av alle disse gruppene. Etterhvert ble ledelsen bedre og bedre oppbygget, og ved krigens slutt var det en godt utbygd organisasjon med en fast ledelse. I denne oppgaven skal det fortelles om en lokal gruppe av mil.org. hvor deltagerne bodde på og omkring Ise.

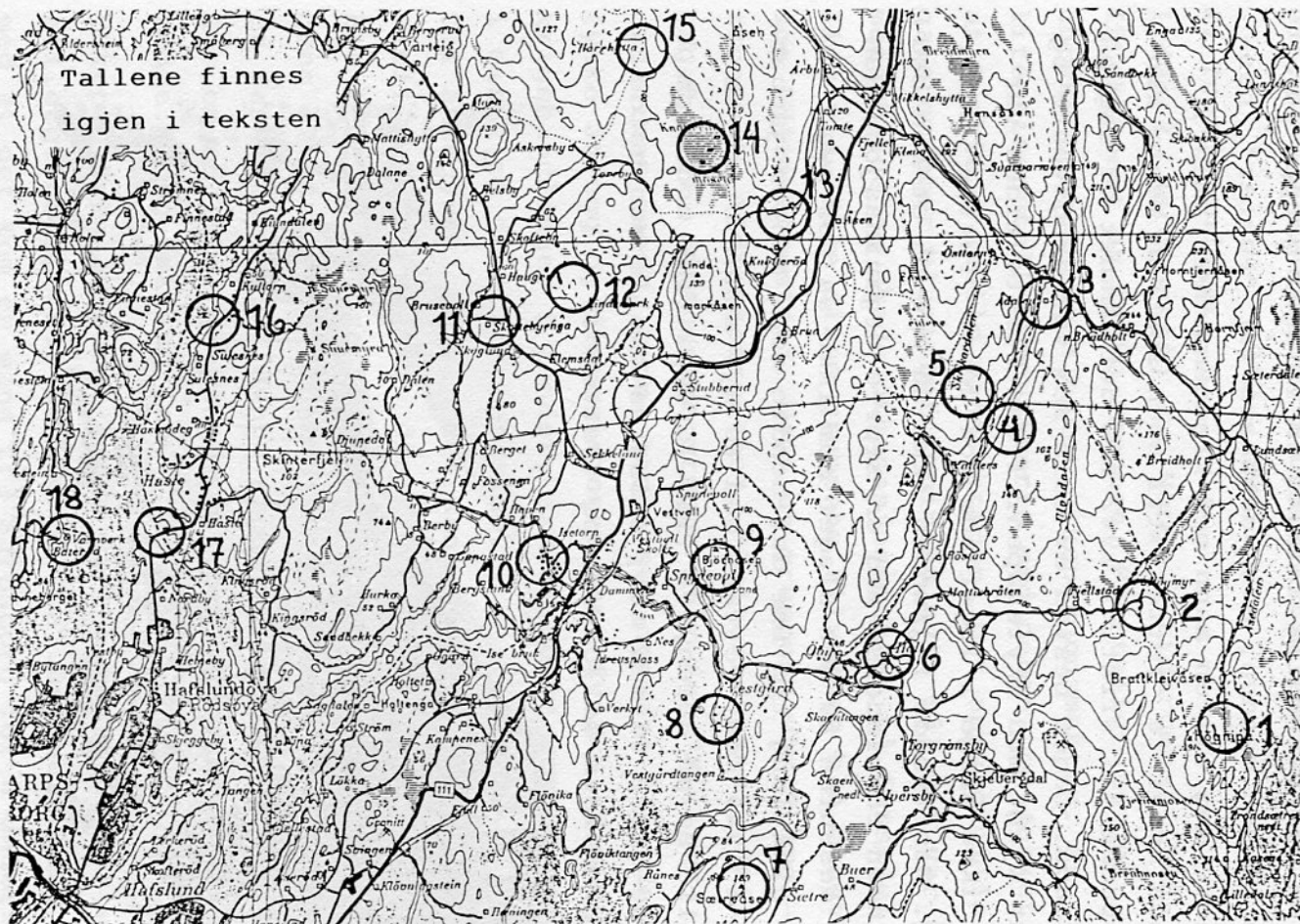
Okkupasjonen av Norge hadde vart i ca to år før en mil.org. gruppe ble dannet på Ise. Det hele begynte med at det kom en mann fra Sarpsborg for å undersø-

ke om det var mulig å danne en illegal gruppe på Ise. Denne mannen, hvis dekknavn var "Petter", henvendte seg til en mann med klengenavnet "Smen". Denne henviste "Petter" til noen som han mente kunne passe til slikt. I 1942 ble det dannet et lag på 10 mann. Laget bestod av folk som var skogsvante og godt kjent med skytevåpen. I den første tiden var det ikke mange i laget som tok denne "Petter" alvorlig. Man trodde i grunnen ikke så mye på at han hadde noen forbindelse med en større organisasjon. Han var dessuten av det slaget som ikke sa for mye. Det gikk lang tid før det hendte noe. Men en januardag i 1944 kom "Petter" med to nye menn. Disse to skulle bo på Harehytta (15). Gruppen fikk ordre om å holde disse to med mat, dessuten skulle man holde forbindelsen mellom dem og "Petter".

Harehytta

Tallene finnes
igjen i teksten

Disse to karene fant Knatterudmosen (14) ypperlig egnet for "flyslipp", og de gjorde karene i laget oppmerksom på at noe slikt kunne skje i nær framtid. Etter en stund reiste de to, men de kom tilbake en kort tid etter (mars 1944). Nå hadde de med seg koden eller særmeldingen, som skulle komme i radio. Den lød: "Teatret var fullpakket" eller "hilsen til tante Juliane". Når man fikk høre en av disse i den norske kringkasting fra London, skulle laget møte opp til bestemt klokkeslett på Knatterudmosen (omtrent alle i laget hadde illigal radio). Meldingen kunne ventes i tidsrommet fra månen var halv på nymåne, til den var halv på nedtur, altså i et tidsrom på 14 dager. Kom ikke særmeldingen i dette tidsrommet, måtte man vente til neste nymåne. Man skjønnte nå at dette ble alvor, og det ble holdt mange møter hvor "slippet" ble drøftet i alle detaljer. Den 14. mars 1944 kom koden. Hele laget møtte opp på Knatterudmosen kl 23. Med de to fra Harehytta var det ialt 12 stykker. Karene fra hytta hadde pakket ferdig sekkene sine, og gjort alt klart til å forsvinne ut av traktene i tilfelle man ble overrasket. De var dessuten bevæpnet med maskinpistoler og vanlige pistoler. Hver mann fikk sin ordre, og ved 0.30 tiden gikk karene ut på myra for å vente på flyet.

For at flyveren skulle finne slipp-plassen, måtte man sette opp lykter. Det ble brukt 4 stk, tre røde og en blank. De tre røde ble stilt opp etter hver-

andre med ca 50 m mellomrom. Den blanke lykten skulle stå sammen med en rød i den ene enden av feltet. Hvilken ende kom an på vinden. Den skulle nemlig blåse fra de to røde og mot den røde og blanke. Når så flyet kom, skulle det fly mot vinden, altså passere den røde og blanke først. Flyet skulle slippe fra 50 - 100 meters høyde.

Lyktene var stilt ut, og de to fra Harehytta stod i hver sin ende av feltet. Han med den blanke lykta skulle signalisere til flygeren. Plutselig hørtes flydur, og ordre om at lyktene skulle tennes ble gitt. Men nå viste det seg at den blanke lykta ikke ville lyse. Heldigvis hadde man en blank reservelykt i den andre enden, og man signaliserte med den. Dette førte til at flyet kom inn den gale veien. Ikke lenge etter fikk karene se flyet komme over

Fra slipp-plassen på Knatterudmosen.

tretoppene. De fulgte flyet med lyktene så flygeren skulle oppdage dem. Flyet gjorde en sving sørover og østover, for så å komme tilbake nordøstfra, rett på lyktene. Men hva skjedde? Lavt gikk det før, og nå slapp det seg enda lavere ned. Det kom stadig lavere og lavere, og det passerte ikke mer enn 10 m over mennene. Plutselig hang det liksom en pose under flyet, og nesten samtidig dunket lasten i bakken ca 200 m bortenfor. Det var bare med et nødrep at flyet unngikk tretoppene da det steg opp, gjorde en sving og forsvant.

Karene gikk så bort for å se hva som var sluppet ned. Det de fant var et virvar av skudd, detonatorer, sprengstoff, stengun-deler, håndgranater og mye annet. Alt sammen var strødd utover plassen fordi fallskjermene ikke hadde fått tid til å folde seg ut pga den lave høyden.

Her var ikke tid til å fundere hvis man skulle få vekk alt sammen før det ble lyst. 4-5 mann ble satt til å bære tingene til et granholt i nærheten. Dette fikk være en foreløpig lagerplass. (Egentlig skulle alt sammen lagres i en fjellhule i Grevlingåsen (12) ca 1,5 km unna). Resten av mannskapet skulle plukke sammen tingene. Det var ikke helt ufarlig å gå rundt å trække blant detonatorer som lå løse utover den hardfrosne myra. Tråkket man på dem, kunne de eksplodere.

Mennene drev på, og etter en stund hadde de fått vekk det meste. Plutselig kom det en kar løpende. Det var

"Petter". Han hadde måttet stikke unna fordi eieren av Harehytta hadde blitt arrestert samme natt. Dette forbedret ikke situasjonen mye.

Kl 5 om morgenen måtte de fleste av mennene gå fordi de skulle på arbeidet. Bare et par ble igjen for å dekke haugen med bar og kvist. Samtidig forsvant de to fra Harehytta ut av området. De torde ikke vende tilbake til hytta, da de ikke visste hva hyttas eier måtte røpe.

Dagen etter møtte karene opp på ettermiddagen. Nå begynte bæringen til fjellhulen i Grevlingåsen. Terrenget der bæringen foregikk var forferdelig ulendt, og da mørket kom var det ikke mulig å fortsette. De ble da enige om å møtes tidlig søndag morgen for å bære vekk resten av haugen, og samtidig ta en finpuss på selve myra.

Søndag morgen møtte alle opp og bæringen av resten av haugen begynte. Det var et forferdelig slit. Veien var kronglete og vanskelig, og dessuten full av is. Da man omsider var ferdig, gjenstod bare "finishen" på myra. Under finpussingen ble det funnet en kasse som ikke var skadet. Den hadde blitt sluppet da flyet hadde kommet opp i høyde. Kassen inneholdt tobakk, sjokolade og mat som ble meget godt mottatt.

Nå var det verste unnagjort. Det som nå gjenstod var å få sortert sakene. Men karene måtte nå innstille arbeidet for en stund da det hadde blitt for

mye folkesnakk. Etter et par uker begynte de igjen. Det var nå blitt påske. Skjærtorsdag morgen møtte alle opp, vakt ble satt ut og sorteringen begynte. Dette arbeidet tok 4 dager. Etter tellingen viste det seg at halvparten var ødelagt, men 3/4 av dette kunne repareres.

Mennenes første tørn var nå overstått. Den hadde lært dem adskillig. For det første var det meste av eventyrglansen forsvunnet, og de hadde stiftet bekjentskap med det som siden stadig gikk igjen: nattarbeid, mangel på søvn, slit og atter slit. De fikk kjennskap med deres verste fiende -folkesnakket, og lærte dessuten hvor vanskelig det var å holde tett innen deres egne rekker.

Ut på sommeren kom den ene av de to karene som hadde holdt til i Harehytta tilbake. Han ble forresten kalt "Gustav". Han hadde med seg en annen mann som kalte seg "Erling". Disse to lærte nå mennene å bruke de våpnene de hadde fått i slippet. Tiden utover sommeren ble brukt til utbedring av lageret, trening i spregning og våpenbruk. Noen mindre transporter fra lageret til forskjellige lag i Halden, Fredrikstad og Sarpsborg ble foretatt. Våpen og sprengstoff ble båret fram til vei, hvor de som oftest ble hentet med bil. På bilene ble våpnene kamuflert. Noen ble lagt i hulrom i plankelass, noen ble lagt i tomme generatorknottsekker sammen med ekte sekker o.l. På transporter til Sarpsborg ble det gjerne tatt med småporsjoner på bussen.

Den delen av maskinpistolene (stenguns) som hadde blitt såpass lite skadet at de kunne repareres, skulle nå sendes til reparasjon. Denne skulle foregå i Råde og dit skulle effektene sendes med tog. Da det stod SS-vakt både på Sarpebrua og Nipebrua (17), og det ellers var kontroll på veiene, ble det bestemt at de skulle fraktes over Glomma til Baterød pumpestasjon (18). Her skulle et annet lag overta frakten til Sarpsborg stasjon.

Kasser ble laget, og treull til å pakke inn delene med, ble kjøpt. De ødelagte våpnene, ca 500 kg, ble båret fram til vei hvor de ble pakket i kassene. Fra Skoftebyggen (11) til "Børreshølet" (16) skulle kassene fraktes med hest. For å sikre transporten mot kontroll på veien syklet det først en mann. Han skulle la seg kontrollere og måtte derfor ha papirene i orden. 50-100 m etter denne syklet nok en mann. Denne skulle ikke la seg kontrollere, men sykle tilbake hvis førstemann kom i kontroll. Ingen av disse var bevæpnet. 100 m bak andremann kom det to som var bevæpnet med revolvere. 100 m bak dem kom endelig vogna med våpnene. På vogna satt foruten kjørekarren, to mann som var bevæpnet med maskinpistoler. Tilslutt, ca 200 m bak vogna, kom enda to mann bevæpnet med revolvere. Veitransporten gikk bra; de møtte ikke et menneske på strekningen. Ved "Børreshølet" ble kassene lastet over i en ro-båt. Tre mann rodde så rett over elva, og videre nedover langs Tune-siden. Dette ble gjort for å kom-

me så langt unna Nipebrua som mulig. Karene skulle levere kassene ved Baterød kl 02. For at de skulle være sikre på at de traff de rette folkene, hadde de stikkord. Tunefolkene skulle spørre om de kunne få sitte på over til Varteig, og da skulle det svares: "Nei, ikke i dag". Klokka ble 02, og karene kom. Men disse hadde ikke forberedt seg på tunge kolli. De stilte nemlig opp med tråsykler og det var for dårlige saker. Det ble bestemt at Tunekarene skulle komme igjen dagen etter for å hente kassene med bil. Kassene ble i mellomtiden gjemt i en nesten jengrodd kjeller. Dagen etter ble de hentet og de kom vel fram.

På ettersommeren og høsten var Iselaget med på et par "manøvrer" hvor flere lag deltok. Utbyttet av disse "manøvrene" var ikke annet enn at man fikk slått fast hvor hjelpeløse mennene var når det skulle opereres i større enheter. Mennene på Iselaget, som hadde hatt sin ild-dåp, så med stor misnøye på all den likegladhet og mangel på alvor som preget de andre lagene.

Denne høsten (1944) ble Røstadhytta (4) bestemt som mobiliseringsplass for Iselaget og en del andre lag. Det kom også beskjed om å holde seg klare til å ta imot flere våpen. Knatterudmosen var nå utelukket som slipp-plass da tyskerne hadde anlagt leir ved gården Knatterud (13). Her hadde de satt opp et batteri for jernbaneskyts og luftvern. Mannskapene som hørte til batteriet var på 250 mann.

Karene fikk også ordre om å bygge et depo nær mobiliseringsplassen Røstadhytta. Dette ble bygd ved (5). Det ble lagt i en fjellrevne og kamuflert slik at det var svært vanskelig å oppdage (målene var 2x10x1,8 m). Depoet var også vanntett og forholdsvis varmt slik at man kunne oppholde seg der uten å fryse. Under inspeksjon av ledelsen i Østfold fikk karene ros for godt arbeid.

Foreløpig kom det ingen våpen og karene hadde lite å gjøre. Senhøstes kom det ordre om at der hvor det nå var et lag, skulle det dannes to til. Det ble gjort på den måten at en mann for hvert av de nye lag ble satt inn i saken, og fikk i oppdrag å verve 9 andre menn til et nytt lag. Ved juletider 1944 var de nye lag oppsatt. De gamle "veteraner" ble nå satt til å øve opp de nye i det som trengtes.

Ved nyttårstider kom det ordre om at det måtte finnes en ny slipp-plass, og at karene måtte gjøre seg klare til å ta imot et nytt slipp. Det var nå kommet så mye tyskere i omegnen at det var vanskelig å finne en plass som tilfredstilte kravene. Det ble foreslått flere steder, og ledelsen valgte et område ved Høgnipa (1).

Nå ble det plutselig en Gestaporassia i Sarpsborg. Noen av mil.orgs folk som kjente til alt for mye, ble arrestert. Alle de som hadde hatt forbindelse med de arresterte måtte komme seg over til Sverige (ca 60 mann). Til Iselagene kom ordren: "Alt illegalt arbeid nedlegges inntil ny ordre."

"Ferien" varte i tre uker. Da kom ordren: "Ta imot slipp på Høgnipa på førstkommende måne. Særmelding: Kardinalgrønne fiskeboller."

Det første som ble gjort var at et par mann undersøkte traktene i nærheten av den utvalgte slipp-plass for å finne et noenlunde sikkert skjulested for containerne. Et slikt sted var imidlertid vanskelig å finne. Men det var så mye snø at man kunne grave ned containerne i den.

Denne gang skulle Iselagene få hjelp av et lag fra Sarpsborg. Man regnet med at fallskjermene ville spre seg over et stort område, og det trengtes derfor ca 25 mann på selve slipp-plassen. I tillegg til disse kom de som skulle holde vakt ved veiene som førte til Høgnipa.

Søndag 18. februar ble det om kvelden holdt en liten manøver for å se hvordan det hele kom til å virke. Manøvren skulle gi karene øvelse i å ta seg fram på ski i mørket.

Nå nærmet det seg fort tiden for slippet. To karer ble sendt opp i området. De bodde i en hytte ca 1 km unna slipp-plassen. Offisielt skulle de hogge ved for hyttas eier. Deres egentlige oppgave var å tråkke nye skispor på kryss og tvers. Dette ble gjort for at det ikke plutselig skulle dukke opp en mengde spor på en eneste natt. Denne tråkkingen var spesielt viktig da det drev noen tømmerhoggere i nærheten. Disse kunne fort bli mistenksomme dersom det plutselig ble et virvar av skispor.

Tirsdag 20/2 kom koden. Alle var svært forundret over at slippet kunne komme da, for den kvelden var det disig og mørkt vær med duskeregn. Men koden var kommet, og innen kl 22 måtte alle lag være på plass. De fleste kjørte med lastebil fra Ise. For ikke å vekke mistanke la alle mann seg flate på lasteplassen med en stor presenning over. Noen gikk også på ski oppover.

På plassen ble mannskap og signallykter satt ut etter samme system som på Knatterudmosen. Kl 23.30 hørtes flydur for første gang og signallyktene ble tent. Men tåka var så tett at flyveren ikke kunne se dem. Gang på gang krysset flyene over plassen, noen ganger høyt oppe, andre ganger rett over tretoppene. Tåka ble tettere og tettere, og litt etter kl 01 gikk flyet over for siste gang uten at noe skjedde. Dette var svært kjedelig for karene og det var med et dårlig humør de fleste vendte hjem den morgenen. De var både våte og slitne, og et fryktelig dårlig skiføre bidrog også til å sette humøret ned på null for de fleste.

Dagen etter klarnet det opp i morgenlysningen, og det frøs på til et ypperlig skiføre. Slipp-plassen var nå overfylt av tilfrosne skispor. Dette sammen med flydur over området om natten, måtte vekke mistanke hos folk i nærheten. Karene i hytta holdt seg derfor ute hele dagen, klare til å stikke unna dersom det skulle komme noen. Men dagen var rolig. Været holdt seg, og torsdag 22/2 var hele "gjengen"

Veterantreff på Høgnipa 27.mai 1985. Vi ser karene med rester av containerne.

sikker på at til natta ville det hende noe. Ganske riktig. Kl 14.30 kom særmeldingen i radio. Nå var det samme lekse om igjen. Kl 22 var alle mann på plass. Denne kvelden var det også satt ut vakter på Sætheråsen (7), på Bjørnås (9) og ved Ådalen (3). Disse vaktene var utstyrt med lykter som kunne sees i fra tårnet på Høgnipa. Meningen var at de skulle blinke med disse hvis det kom tyskere på veiene mot Høgnipa.

Kl 22.30 ble stillheten brutt av flyalarm i Sarpsborg. Hissige, korte støt kunne tydelig høres, og spenningen steg hos mennene. Straks etter kom to store fly i nordlig retning. Det så ut som de ikke merket signallyktene, og alt ble stille. Ti minutter etter hørtes flydur igjen. Denne gangen kom et fly fra nord, gikk vestenfor plassen og forsvant i sydvest. Noen minutter etter kom det fra sydvest og gikk over plassen i nordøstlig retning. Denne gang kunne flyet sees godt, og lyktene blinket ivrigere enn noensinne. Skulle det ikke lykkes denne gangen heller? Nå gjorde flyet bare en liten sving østover, for så å komme inn over lyktene på plassen. Det kom svært lavt og alles øyne fulgte flyet med spenning. Plutselig kom det til syne noen små prikker som lyste i alle farver. Prikkene vokste lynsnart, og før man fikk sukk for seg dunket containere ned overalt. Nå var slippet et faktum, og så var det "på'n igjen".

Med hver container fulgte en liten spade til å grave snø ned. To og to mann begynte å grave ned de observerte containerne. Det tok lang tid da skjermene hadde falt ned over et stort område (ca 400 m i diameter). Alle mann hadde sitt å gjøre, og alt så ut til å gå bra. Men nei, det hadde ikke gått mer enn en halvtimes tid før det kom melding fra Bjørnås om at tyskere var på vei oppover fra Ise. Dette gjorde karene nervøse, og bedre ble det ikke da det et kvarter senere kom samme melding fra Sætheråsen. Droppsjefen kalte nå karene sammen til rådslagning om hva som burde gjøres. Det var ialt observert 18 skjermmer, 2 av disse var ikke funnet og det var 3-4 igjen å grave ned. Mens rådslagningen pågikk, smalt det plutselig et skudd i fra en av vaktpostene. Dette gjorde karene enda mer nervøse. Var tyskerne kommet helt inn i skogen? Ordonans ble sendt avgårde for å finne ut hvorfor det var skutt. Da denne kom igjen og fortalte at det bare var et vådeskudd, ble karene roligere. Vaktposten hadde stått og fingret med maskinpistolen slik at et skudd gikk av.

Det ble nå bestemt at en kjentmann skulle gå skogleis hjemover med de som hadde liten øvelse i å gå på ski. De som ble igjen regnet med at de kunne klare å stikke fra tyskerne når de kom. Dessuten ble en mann sendt til Høymyra (2) for å melde fra hvis tyskerne tok veien mot dropp-plassen. De containerne som var igjen, ble gravd ned i en fei. Det ble også lett etter de to skjermene som var observert, men

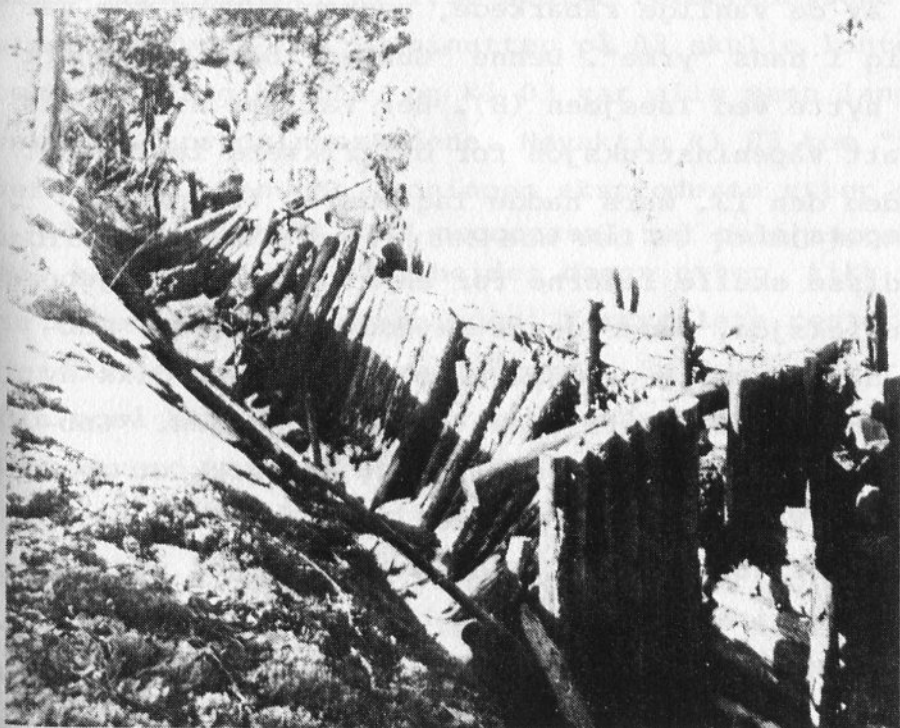
uten resultat. De som hadde bodd i hytta, tok med seg alt de hadde og så dro alle mann hjemover. Etter en marsj på bortimot fire timer kom de siste fram til Ise. Alle var trette og slitne. Karene fikk også en hyggelig overraskelse denne februarmorgenen. Vaktene hadde nemlig ikke sett en eneste tysker. De lysene observatøren i tårnet hadde sett, stammet ikke fra lykter, men fra fyrstikker. Her fikk karene en lærepenge og det ble siden forbudt å røyke under et oppdrag.

Fredag var alt rolig på Høgnipa. Lørdag 24/2 ble to menn sendt oppover for å lete etter de to savnede skjermene. Disse to hadde ordre om å holde seg unna folk for bygdesnakket hadde begynt å få vind i seilene. Det første karene fikk øye på da de kom på stedet, var en stor lyseblå skjerm som hadde bredd seg utover kronen på ei bjørk. Karene fikk skjermen ned. Den andre ble også funnet like ved og begge ble gravd ned i snøen.

I de følgende dager ble det holdt vakt over containerne. Men det var mye bråk med å ha dem liggende slik i snøen. Spesielt ille ble det da det kom et voldsomt mildvær og de ble liggende bare. Tirsdag 27/2 dro derfor to lag oppover for å gjemme containerne på et midlertidig sted. Stedet ble kamuflert, og slippet var foreløpig godt gjemt.

Men våpnene kunne ikke bli liggende på dette stedet. Deres plass var i lageret ved Røstadhytta. Derfor foregikk det nesten hver natt en våpentransport fra Høgnipa til lageret. Mennene som skulle bære om nat-

ta, startet opp fra Ise ved 20-tiden om kvelden, og gikk derfra til Høgnipa. Her lastet de 20-30 kg i ryggsekkene og la iveri den 6 km lange veien til lageret. De måtte gå store og vanskelige omveier da det bodde NS-folk i området. Et stykke unna lageret ble de møtt av andre som skulle bære våpnene den siste biten. Her måtte man nemlig være lommekjent. Det skulle ikke tråkkes spor i snøfleckene rundt lageret, man måtte bare gå på barmark. Etter at karene hadde tømt ryggsekkene, gikk de tilbake til Ise. De var hjemme ved 5-6 tiden om morgenen, temmelig utkjørte.

Våpenlageret ved Røstadhytta (5) fotografert 1963.

Da ca 2/3 av våpnene var transportert til lageret, oppdaget karene at tyskerne var på sporet etter slippet. Hele Skjeberg ble overstrømmet av tyskere og NS-folk, og natt-transportene måtte derfor innstilles. Umiddelbart etter fant tyskerne den siste 1/3 av våpnene og de satte igang en intens jakt på resten av slippet. Men nå fikk karene lønn for at de hadde båret våpnene så langt unna slipp-plassen; tyskerne fant nemlig aldri lageret ved Røstadhytta. Samtidig med slippet på Høgnipa kom det en ny våpeninstruktør til laget. Han kalte seg for "Gubben", og han var en ualminnelig sympatisk kar. Han var ikke av de vanlige råbarkedede, uvørne typene som var vanlig i hans "yrke". Denne "Gubben" ble innlosjert i en hytte ved Isesjøen (8). Her var det hver kveld og natt våpeninstruksjon for distriktets lagledere. Kvelden den 13. mars hadde lagledere, troppsjefen og depotsjefen for Isetroppen hatt instruksjon. Etter disse skulle lederne for en tropp i fra Skjeberg ha en leksjon. Under denne skjedde et uhell. "Gubben" demonstrerte et maskinvåpen, et skudd gikk av og prosjektilet traff en av elevene i magen. "Gubben" tok seg så nær av uhellet at han gikk ut av hytta og tok sitt eget liv med en giftpille. Lege ble hentet, og han konstaterte at "Gubben" var død. Det var derimot ikke han som hadde blitt truffet. Han hadde bare fått et ufarlig kjøttsår. Liket av "Gubben" måtte vekk, og karene fikk ordre om å senke det i Isesjøen. Neste kveld kom to karer for å ta

seg av "begravelsen". De hakket hull i isen et stykke fra land, sprettet opp magesekken på liket, la det i et soveposetrekke sammen med en del stein, og senket det hele i sjøen. Det ble en begravelse uten de vanlige seremonier, men et kort øyeblikk blottet karene sine hoder for denne frihetens kjemper.

Samme natt som "begravelsen" fant sted, skulle jernbanen sprenges. Den skulle gå i lufta kl 03 den 15/3. Karene gjorde sine forberedelser på Bergli ved Ise (10). Her ble alle sprengradningene gjort ferdig. Da alt var klart, ble mennene fordelt slik at det ble to mann på hvert av de fire spregningsstedene, pluss noen vakter. Kl 1.30 skulle forberedelsene på stedet begynne, og 12 minutter på 03 skulle luntene tennes. Alt gikk bra, og kl 03 var alle mann langt vekk fra spregningsstedene. Nøyaktig kl 03 kom "fyrverkeriet". Den ene ladningen eksploderte etter den andre. Det smalt og ristet som ved et jordskjelv. Når karene skulle på arbeidet dagen etter, fikk de se resultatet av spregningen. Forkrøplete rester av jernbaneskiner lå spredd utover. En del vindusruter ble også knust. Heldigvis ble ingen mennesker såret. Når karene kom til arbeidet, fikk de høre mange rare teorier. Det gikk rykter om invasjon og mye annet.

Den siste måneden med flyslipp, våpenbæring, begravelse og jernbanesprengning var den mest hektiske karene noen gang hadde gjennomlevd. Etter spregningen stilnet det av. De drev med våpenpuss og de hadde et par transporter.

Nå begynte det å bli spennende på andre hold. Det store spørsmål var om tyskerne ville kapitulere, eller om de ville føre sin egen desperate døds-kamp. På eget initiativ ble Iselagene samlet. De lå ved Varteig El-verks transformator-kiosk ved Ise (10) 4 eller 5. mai 1945. Her hadde de telefon og de sto stadig i kontakt med områdesjefen i Sarpsborg. Den 7. mai kom mobiliseringsordren. Mobiliseringen skjedde da på gården Holt (6) i Skjebergdalen.

Etter frigjøringen gikk Iselagene i oppløsning like ubemerket som de en gang ble startet. Etter at tyskerne hadde overgitt seg og Mil.org. kunne operere fritt, fikk det hele et vanlig militært preg med "høyre om", "på aksel gevær" og med over- og underordnede. Denne stilen passet karene dårlig, og stille og rolig forsvant de en etter en hjem til sin åker, sitt verksted, sin jobb.

- Kilder: 1. Rapporter som ble skrevet i 45-46 av de aktive deltagerne i gruppen, etter oppfordring av daværende ordfører i Varteig
2. Intervjuer med deltakerne.

I tilknytning til en utstilling som Varteig Historielag hadde på Byggedagen i 1985, ba vi Odd Sandaker om han kunne skaffe oss noen flere detaljer, særlig navn, enn det som tidligere har vært kjent. Her følger hans beretning:

SAMTALER, BETRAKTNINGER, NOTATER OM MILORG - 40 ÅR ETTER.

"Milorgs" tilblivelse og virksomhet i Iseområdet fram til 8.mai 1945 er i korte trekk beskrevet så tidlig som i 1945. Denne beskrivelsen er så korrekt som det vel idag er mulig å få den, men som nevnt kortfattet.

Varteig Historielag er idag interessert i flere detaljer, især om det første lags tilblivelse. Noen av de som var med på laget er døde, men flere lever jo i beste velgående og er slett ikke så gamle. Men etter et tidsrom på 40-45 år er ikke hukommelsen å stole på for noen.

Det første forsøk på å danne en "militær" motstandsgruppe i distriktet skjedde så tidlig som i 1941, antagelig på sensommeren. Da møttes en flokk ungdommer på østre Belsbykollen. Jeg var ikke på møtet, men Nils Bergby, Peder Sandaker, Arve Johansen var der og mener å kunne huske at det møtte fler enn 20 mann, deriblant: Are Mørkeseth, Petter Belsbymoen, Jens Belsbymoen, Anders Lunde, (Henrik Sælid?), Bjørgan Belsby, Hans Bergerud, Oskar Gressløs, Lornts Bergli, Einar Bergli, Arne Granholt, Johs. Arntsen, Arne Hystad.

Initiativtageren(e) til møtet er ikke kjent. Hvem som "førte ordet", og hva som ble drøftet kan ikke noen huske klart, men de mener at det ble snakket om hva man disponerte av skytevåpen og sprengstoff. Noen hadde hagler, noen rifler og Johs. Arntsen hadde "mengder" av dynamitt etter gruvedrift i Spydevold-gruva.

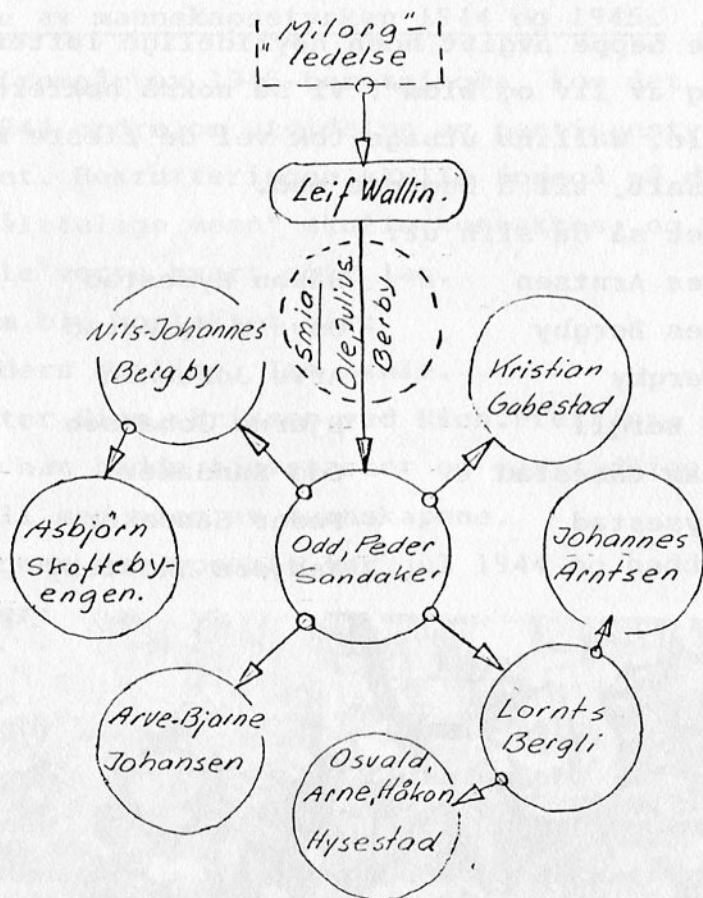
Noen gjentakelse, eller andre resultater av møtet, er ikke kjent.

Den første "milorg"gruppes dannelse i Iseområdet.

Ja, hvordan skjedde den egentlig? Det var ihvertfall ikke slik at en kunne melde seg på et sted.

Men så tidlig som sist i -42 el. først i -43 kom Leif Wallin kledd og utrustet som en normal "hamstrer" med ryggsekk og sykkel til Sandaker. Han kom midt i beste "sendertiden" fra London (og måtte derfor vært introdusert av en el. annen). Da "nyhetene" var hørt, ymtet Wallin frempå at det heromkring vel var mulighet for å danne et lag på 10-12 mann, egnet for partisanvirksomhet. Han hevdet å ha kontakt med lignende grupper i distriktet, og at det hele var ledet fra de norske militærstyrker i England. Han ønsket folk som var "nazisikre", kunne "holde tett", som kunne håndtere våpen og som var skogsvante og kjent i terrenget.

Laget ble dannet, men ikke i noe samlet møte, nærmere etter et slags "budstikkesystem".
Dannelsen er forsøkt illustrert i følgende diagram:

Diagrammet angir skjematisk de mest sannsynlige kontaktveier ved "rekruttering" av laget. Leif Wallin kan ikke bekrefte at han kom inn i "kretsen" gjennom "smia til smen" som var vår oppfatning i 1945, men jeg stoler mer på den enn på Wallins hukommelse i dag.

Etter Wallins første kontakt tok det uker, kanskje måneder, før alle var kjent med Wallins informasjon og ønsker. Men jeg vil tro at midt i året 1943 var hele laget informert.

Det ble neppe avgitt noen høytidelige løfter om "ofring av liv og blod". Vi så nokså nøkternt på det hele. Wallins utsagn tok vel de fleste med en klype salt, til å begynne med.

1. laget så da slik ut:

Johannes Arntsen

Håkon Hysestad

Johannes Bergby

Osvald Hysestad

Nils Bergby

Arve Johansen

Lornts Bergli

Bjarne Johansen

Kristian Gabestad

Odd Sandaker

Arne Hysestad

Peder Sandaker

Asbjørn Skofteby

Veterantreff 8.mai 1983: Bak fra v. Arve Johansen, Johannes Bergby, Bjarne Johansen, Odd Sandaker. Foran: Nils Bergby, Asbjørn Skofteby, Julius Berg, Peder Sandaker.

Utvidelse av mannskapsstyrken 1944 og 1945.

Som det fremgår av 1945-beretningen, kom det i slutten av 1944 ordre om utvidelse av partisanstyrken i Iseområdet. Rekrutteringen skulle foregå på den måte at "to pålitelige menn" skulle kontaktes, og hver av dem skulle verve hvert sitt lag.

De to som ble kontaktet var:

Lærer Anders Wevling, Ise skole.

Verksmester Sigm. Eriksen ved Rich.Pfeiffer. Det er mulig at han hadde tjuvstartet og var tidligere ute, ihvertfall med noen av mannskapene.

De to lagene var oppsatt før jul 1944 og hadde følg. mannskaper:

2. laget

Finn Bergby
Kåre Borgen
Knut Dammen
Helge Johansen
Øyvind Toftner
Anders Wevling
Oddvar Wevling
Stanley Øby

3. laget

Ingolf Berg
Julius Berg
Karl Christiansen
Gudmund Eriksen
Sigmund Eriksen
Sverre Fraugerud
Anker Hassel
Henry Hauge
Arne Knold
Finn Øby

På sen vinteren 1945 fikk vi beskjed om at også et 4. lag skulle inngå i Iseområdet. Laget var forlengst dannet og hadde mannskaper vesentlig fra Hafslund. Dessuten er steget frem i erindringen at

vi jo hadde et sambandslag. De ble trenet i sambandsoppgaver og ble brukt også i "storaksjoner" som f. eks. Høgnipaslipppet. Laget hadde sin hovedkontakt til Milorgledelsen gjennom ? Magelsen som var bosatt i Sarpsborg. Etter samtale med Arne Børsand og Peder Sandaker kan følg. mannskapslister oppsettes:

4. laget

Tobias Brodtkorp

Arne Børsand

Ole Dalene

Birger Frogner(Kinndalen)

Leif Gundersen

Samuel Larsen

Egil H. Ljosland

Per Mathiassen

Jens Th. Wilse

Hertil kommer flere personer som gjorde Milorg enkelttjenester, vel vitende om hva de gjorde, og hvilken risiko de tok. Av frykt for å glemme alt for mange, tør jeg her ikke nevne navn.

Sambandslaget

Gunnar Berg

Hans Bergerud

Bjørgan Belsby

Iver Hasle

Arve Nordli

Henrik Sælid

Arthur Wiseth

Aslaug Årbu(telf.sentr.)

15/6-85 Odd Sandaker

PS. Vær oppmerksom på at beretningene fra 1945 og også dette notat beskjeftiger seg med hendelser før 8. mai 1945. Det som hendte etter 8. mai er kjent for alle, og unødvendig å medta i denne del av historien. Enskjønt det hendte flere bemerkelsesverdige ting i lagene også etter "mobiliseringen" (f. eks. om vakt holdet ved Hølabrua).

VI FØRER DIV. UTSTYR FØR
JORD- OG SKOGBRUK.

AB LANDBRUK
REP. • SVEIS • SALG • IMPORT

Telefon 09-131460 Mob.tlf.094-57903

L. Evensen efft. a/s

Kåper og jakker i pels - lammemokka
og nappaskinn - dame og herremodeller.
Lærvarer - plastryer - reiseartikler
pelskinn - gummifottøy - regntøy

Pellygt. 71, 1700 Sarpsborg

Tlf. 09-154222

Jonny Kultorp A/S

BYGGMESTER OG ENTREPRENØR
TELEFON (031) 49 239

Svingen 4B, Hafslundsøy,
1700 Sarpsborg

TLF. 15 72 00

"-bevare dem fra andre eksempler og op Rindende lyster"

Overskriften er hentet fra "En Skoleholders Bøn" som står i en liten, håndskrevet bok som finnes på Varteig Museum.

Inger Louise Bergerud har skrevet innledningen og oversatt bønnen.

Ang. Bok V.M. 89 på Varteig bygdemuseum:

Boka er skrevet av skoleholder Brynild Pedersen Knatterødbroen på slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet.

Det må være den samme boka som er nevnt i bygdeboka, s. 193 øverst.

Den inneholder ganske riktig taler og prekener - samt en god del åndelige sanger og enkelte merkverdige hendelser. -Innimellom finnes små innslag av annet, - så som en lysning, et gjeldsbrev, "en skoleholders bøn" m.m.

Brynild Pedersen døde 40 år gammel, 29/1-1809, i følge Varteig bygdebok.

"En Skoleholders Bøn"

Herre Gud Fader og mit livets herre. Du har utseet mig at ieg skulde lære børn din frygt og undervise de uforfarne i det som fattes dem. Herre du som giver de vise viisdom og de forstandige forstand ieg beder dig af mit gandske hierte hielp at ieg for-Retter mit arbeyde med viisdom, fornuft og skikke-lighed. Lær mine underhavende af ungdommen op at de frygte dig og flyer synden paa det du stedse maae blive priet formedelst de umyndiges Munde.

Lad dem og faa give ders hals under viisdoms aag og lade sig tugte og lad dem lære og studere med forundring. Bevare dem fra onde exemplar og op Rindende lyster som forvender de uskyldige hierter men oplys deres sielle formedelst den viisdom at de frygter dig og viger fra det onde saa og hierne lade sig straffe og derved komme til klogskab at deres foreldre maae glædes og de selv formedelst viisdommen blive salig.

Lad mig og saa aldrig være fortrøden til at gjøre godt om ieg endskiøndt som andre der lærer meget maae lide meget og have utak for mine velgierning. Men lad mig altid udrette mit æmbæde Rederligen og ingen forarge af disse smaae enten i livnet lærdom eller omgiengelse men over alt forblive deres forbillede. Hielp mig O herre i mit svære arbejde og lad om sider min løn være stoer i himmelen. Velsigne mig og mit skolearbejde over alt og bøn- hør mig som beder i Jesu navn.

Amen

TORVSPADE OG TORVSTRØRIVER

I 1986-utgaven av Inga hadde vi en artikkel om "Torvmyrer i Varteig". Der ble det beskrevet hvordan torvstikking ble utført og på hvilke steder i bygda det har vært slik drift. Vi vil i dette nummeret gå videre på samme emnet og fortelle litt om de redskaper som ble brukt i forbindelse med torv. Opplysningene i denne artikkelen er basert på en samtale med Isak Lunde.

Torvspade.

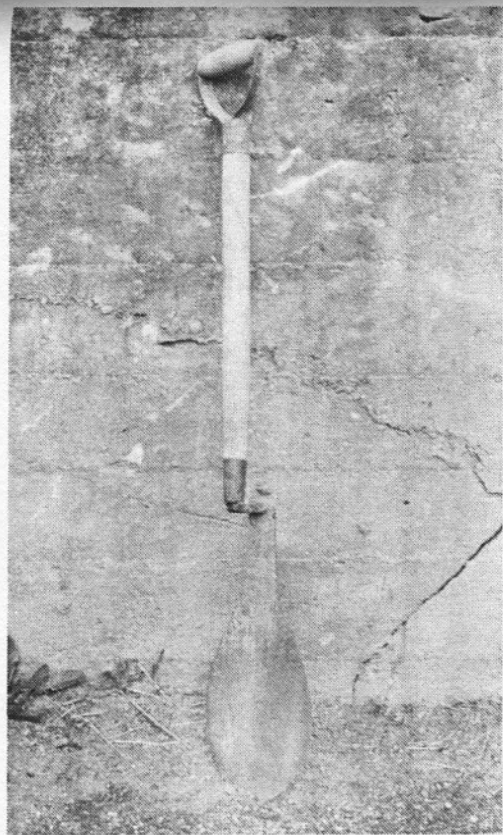
Som man ser av bildet, har en torvspade en helt spesiell fasong. Bladet er ovalt, og det er en vinkel i overgangen mellom blad og skaft som gjør at bladet er "forskjøvet" i forhold til skaftet.

Bærebår.

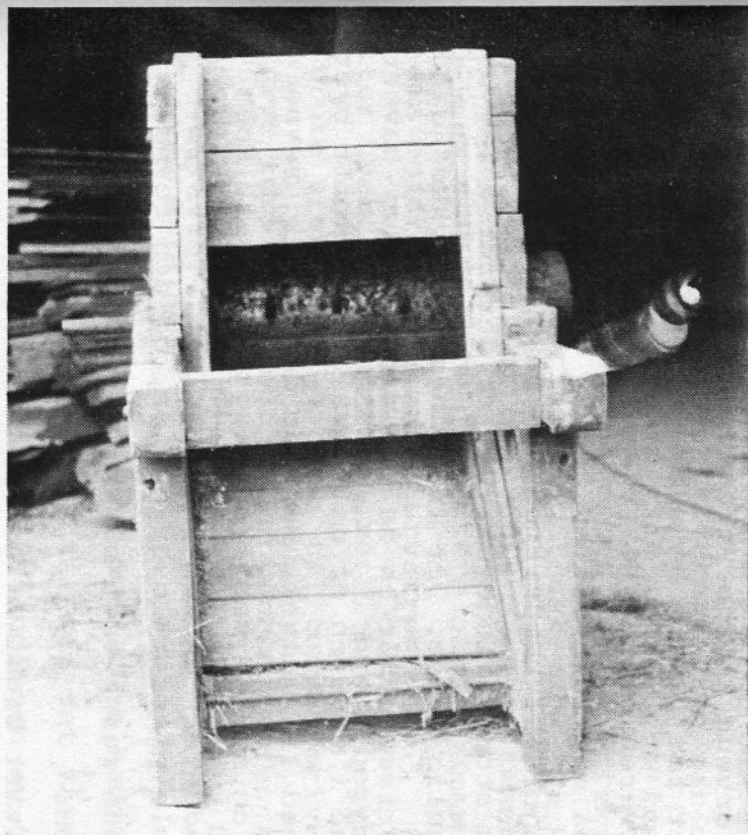
Når torva skulle bæres inn i hyttene, brukte man en "bør" som var laget av to lange stokker (ofte hesjestaurer) som det var spent netting, sekkestrie el.l. mellom. Utpå vinteren når det ble tele i bakken, ble torva kjørt hjem til gården. Noen brukte da en høyvogn som de hadde tatt hjulgangene av og satt oppe på doningen.

Torvstrøriver.

Riveren har ilegg på toppen. Ilegget er skråstilt for å dempe spruting. Det kan nemlig sprute ganske

Torvspade. Eier
Ole Rogndalen.

Torvstrøriver. Eier
Ragnar Johnsen.

mye når torvene treffer trommelen. Torvstrøiving ble regnet for å være en møkkete jobb.

Inne i riveren er det en trommel med lange pigger på. Utenpå maskinen sitter det på den ene siden et lite hjul til remdriften, og på den andre siden sitter et stort svinghjul. Det er der for å få jevnest mulig gange. Det kunne nemlig "rykke" ganske sterkt i riveren når en delvis frossen torv havnet oppi. Inne i riveren er det også et skråstilt brett som går ned til gulvet. Her kom den ferdig revne torva ut og samlet seg i en haug på gulvet. Noen steder hadde man en lem i låvegulvet. Torvstrøriveren ble plassert over hullet, og den revne torva kunne renne rett ned til lagringsplassen i underlåven.

Torv har vært brukt til strø nesten like lenge som vi har hatt husdyr her i landet. Fra først av ble den revet med handmakt, senere utviklet man maskiner til å gjøre denne jobben. Omkring århundreskiftet begynte Haga Hoell å lage torvstrørivere. Nils Erik Haga kan fortelle at svinghjulet kan si noe om alderen på en slik maskin. De eldste maskinene hadde svinghjul med 4 eker, senere typer fikk tette hjul.

Torvstrøriveren ble fra først av drevet med hestevandring. Det var gjerne guttungene som fikk jobben med å kjøre hestene i vandringa. Det gjaldt å passe på at farten var riktig. Gikk det for sakte, ropte ileggeren ut, og gutten måtte øke farta.

Senere ble det mer vanlig å bruke en bensindrevet motor som drivkraft for riveren. Ofte var det da slik at den som eide en slik motor, dro fra gård til gård med den og leide den ut som drivkraft både til torvstrørivere og treskeverk. Maskiner var dyre, og derfor gikk folk gjerne sammen om kjøp av slike. Ofte gikk flere gårder sammen om å eie og drive f.eks en torvstrøriver.

Etter hvert som strøm kom mer i bruk, begynte man å bruke elektriske motorer til torvstrøriverene. Å rive torv var tungt, så det trengtes en kraftig maskin. Isak Lunde sier at hjemme hos dem hadde de en på 8-10 hk.

Torv ble brukt som strø for dyra. Den hadde en fabelaktig evne til å suge til seg det våte i "flora" (møkkarena). Denne blandingen av torv og dyregjødsel var et fint gjødnings- og jordforbedringsmiddel som bøndene visste å sette pris på. Torv ble brukt som strø til en del år etter krigen, men ble etterhvert avløst av "sagmøle" eller kutterflis. Ofte kombinerte man også disse strømidlene. Det som gjorde at man gikk vekk fra torv, var at den ble ansett for å være "urenselig". Meieriets kontrollør kom på jevnelige besøk, og da var det viktig at han fant hygien i fjøset tilfredsstillende, ellers ble det trekk. Nå har vel spaltegulv gjort både torv og "møle" overflødig.

VARTEIG BLINDESAKSFORENING STIFTET 22.4.1958

En liten ung og driftig forening.

Den 22.4.1958 hadde Varteig Blindesaksforening sitt første konstituerende møte hos Ester Pedersen (Rogndalen). Forhistorien til dette var at Varteig hadde hatt besøk av Engedal og Stordahl, og de ville gjerne at det skulle dannes en Blindesaksforening i bygda. Blokk og blyant ble sendt rundt, slik at interesserte kunne skrive seg på, og dermed var det hele i gang.

Det viste seg at det var hos ungdommen det var størst respons, for i det første styret var de godt representert.

Det ble bestemt at møtene skulle være 2.torsdag i hver måned og holdes rundt hos medlemmene, og slik er det også i dag, bortsett fra noen få ganger som vi har møtene i peisestua.

Kontingenten ble fastsatt til kr. 2,-. Vertinnen kjøper litt til utlodning, og det skal være enkel bevertning, noe som ikke alltid blir fulgt.

Hovedsaken er å samle penger til Blindesaken.

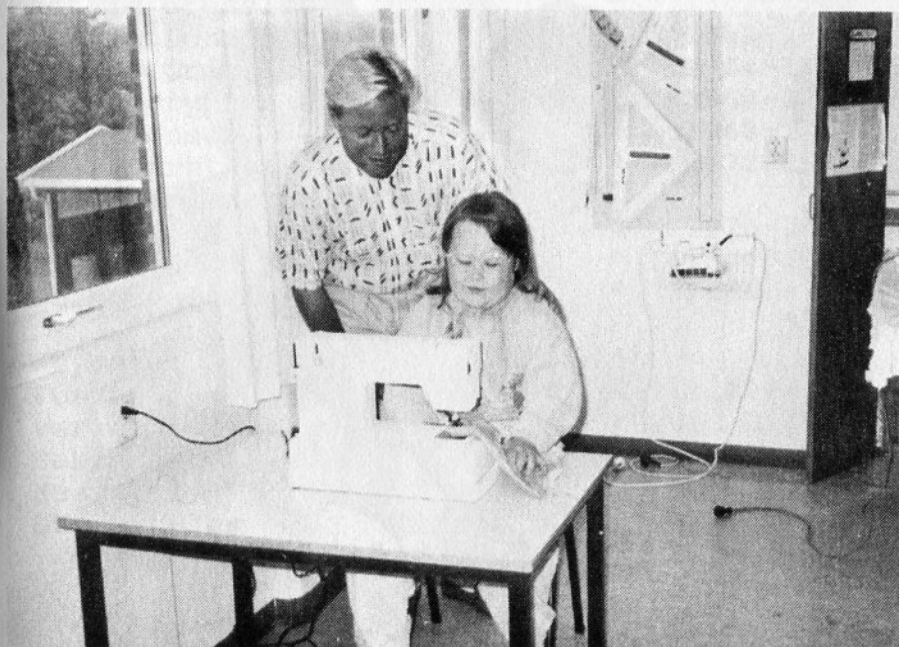
I den første årsberetningen kan vi se at det var 15 medlemmer, og medlemstallet har vært stabilt, mellom 15 og 20 medlemmer. Møtene blir åpnet med sang og andakt. Så er det foreningsarbeid og ellers går praten livlig, og vi koser oss med den uunværlige kaffekoppen.

Av større arrangement kan nevnes at Engedal og Stordahl har vært her 2 ganger etter -58, og de samlet masse mennesker. Det har vært gudstjeneste i Varteig kirke ved blindeprest Overvold og ofring til blindesaken, orgelkonsert ved organist Geburg Åsland, også i kirken. Ellers har vi hatt underholdning fra Blindeforbundet på våre tilstelninger. Til og med mannekengoppvisning har det vært arrangert.

vi har en årlig basar som vi prøver å holde rundt i bygda, og der er noen av gevinstene blindes arbeid-er. Vi selger lodder for Landslotteriet, og vi har hjulpet Lions Club når de har hatt arrangement som har kommet blindesaken til gode. Før ble det også solgt blindeblomster.

Foreningen er også førerhundvenn, det vil si at vi betaler et visst beløp i året til førerhundklubben, og de pengene går til forverter og til opplæring av hundene. (Hvis jeg ikke husker feil, koster en førerhund ca. kr. 130.000,-).

Av andre tiltak kan nevnes at foreningen har sendt konfekt og blomster til blinde i bygda. Vi har også kjøpt refleksbånd til skolen, slik at de kan markere trappetrinnene. Senere kjøpte vi maling til skolen da det viser seg at maling er mer holdbar og syns bedre. Foreningen har også kjøpt ekstra utstyr til 1 symaskin som kan brukes av svaksynte.

Karianne Lunde prøver symaskinen med spesialutstyr for svaksynte.

Til Vartun eldresenter har foreningen kjøpt markeringstape som er satt på alle trapper, og det er beboerne godt fornøyd med.

I anledning Varteig kommunes 125-års jubileum i 1986 ble vi invitert til å delta, og vi markerte oss med en utstilling av bl.a. blindes arbeider. Vi hadde også en video med filmer fra Blindeforbundet.

Kontaktklubben for blinde og svaksynte i Sarpsborg har vi god kontakt med. De besøker oss og vi dem. Det gir oss inspirasjon til videre arbeid og vi får et lite innblikk i de svaksynte og blindes hverdag. Likeledes har vi vært invitert til andre foreninger, og invitert dem tilbake.

Før arrangerte vi også juletreffester for hele familien, men de siste årene har det vært dårlig oppslutning, så foreløpig har vi bestemt å sløyfe den.

Fra v.: Foran Synnøve Gundersen og Solfrid Aarum, bak Bjørg Tomta, Astrid Gressløs og Bjørg Arntsen.

5 av våre medlemmer skal i år få medalje i gull fra Blindeforbundet, det er en takk for trofast medlemskap og støtte i over 25 år.

Tilsammen har vi sendt kr. 131.000,- til Blindeforbundet i løpet av disse årene, kanskje ikke så mye i landssammenheng, men det er det med alle disse små bekkene da...

Jeg håper dere har fått et lite innblikk i vår forening og vårt arbeide og håper at vi også i fremtiden kan ha en aktiv forening i vår bygd.

Medlemskontingenten er nå kr. 20,- så akkurat det skulle ikke skremme noen fra å bli medlemmer i foreningen.

De som har vært formenn fra stiftelsen:

Astrid Gressløs	fra 1958-1960
Ester Pedersen	" 1960-1961
Astrid Gressløs	" 1961-1962
Astrid Lunde	" 1962-1964
Astrid Gressløs	" 1964-1967
Mimmi Grythe	" 1967-1968
Gerd Jensen	" 1968-1972
Björg Arntsen	" 1972-1974
Ingen formann - møtene ble ledet på tur av styremedl.	" 1974-1977
Eva Spydevold	" 1977-1986
Solfrid Aarum	" 1986 -

Styret i 1990 er:

Formann	Solfrid Aarum
Varaformann	Astrid Gressløs
Sekretær	Björg Arntsen
Kasserer	Synnøve Gundersen
Styremedlem	Björg Tomta

FORENINGSVIRKSOMHET I OVASKOGS.

UNGDOMSKLUBB

Når det gjelder barne- og ungdomsarbeidet ble det i 1977 stiftet en ungdomsklubb "Høgheim ungdomsklubb".

De første ledere var:

Signe Hassel, Olga Bøe, Karin Ek.

Senere kom Borghild Kullerud og Alf Glenne med i ledelsen.

Klubbens mål var å samle ungdom til ulike aktiviteter. Det ble innkjøpt et luftgevær. Det ble flittig brukt av jenter og gutter. Diverse spill ble det også innkjøpt.

Etter 11 års drift ble klubben innstilt, årsaken var synkende oppslutning.

BARNEAVHOLDSFORENING OVASKOGS

I 1920 årene, antagelig siste halvdel, ble det stiftet et barneavholdslag Ovaskogs. Leder var Kristian Myrås.

En må nok regne med at Sofie Sælid stod bak tiltaket. Foreningens navn mener jeg var "Den lille hjelper". Møtene ble vanligvis holdt på daværende Kokkim Skole. Så vidt jeg husker var det møter hver tredje søndag. De begynte kl. 14.30 og varte vel ca. halvannen time.

I 1950-årene forsøkte Peder Bergerud å stable laget på bena igjen. Dette gikk ikke, på grunn av manglende interesse.

BARNEMISJONSFORENINGER

Barneforeningen kan en vel si har strekt seg over tre perioder. Vil nevne den tida jeg selv var med: 1929-1933. Den gang var det Anna Lappegård (senere Oland) og Hedvik Monsen som sto i spissen. Jentene drev med håndarbeide av ulike slag. Guttene drev med løvsagarbeide.

I førstningen ble møtene holdt rundt om i husene, men med tida ble det så mange medlemmer at en måtte ta skolen i bruk. Alt som ble laget på barnemøtene ble loddet ut på basar. Basaren ble avholdt en lørdag på ettermiddagen, den begynte kl. 16. På en slik basar kunne begge skolestuene være fulle med folk, dette var jo en kjærkommen avveksling i hverdagen. Som oftest var det musikk av "Ekko". Basaren kunne vare til langt ut på kvelden.

Kan nevne basaren 7.mars 1933. Da kom det inn 268,08 kr. Dette var jo et flott resultat "i hine hårde tider". Disse tall er tatt ut av en stiloppgave fra 1933.

SKYTTERLAG

Ved århundreskiftet var det også skytterlag her oppe. Jeg hørte ikke noen gang at laget hadde noe navn. Jeg har navnene på noen av de som var med:

Julius Ørka	født 1872
Arnt Ørka	" 1877
Ludvig Ørka	" 1882
Lars Bødalen	" 1881

Det skal også ha vært med noen fra Tune. Navnene på disse kjenner jeg ikke.

Banen som ble brukt ligger mellom Hornås og Kullerudbekken. Standplassen var ved saghytta. Det ble skutt på 100 og 150 meter. En kan enda se oppbygning der skivene stod.

Ute i Rogndalshavna var det også skytebane. Har også noen navn derfra:

Ole Pedersen Bøe	født 1874
Georg T. Bøe	" 1877
Anders T. Bøe	" 1880

Julius Ørka var også med her.

Navnet Skiveåsen kommer etter den banen. Her ble det skutt på inntil 200 m.

Opplysninger om banen er gitt av Georg A. Bøe født 1911.

OVASKOGS SANGKOR

I 1934 ble det stiftet et sangkor her oppe, "Ovaskogs blendede kor", med Hans Arnold Eikeland som dirigent. Eikeland var en tid vikarierende lærer. Thorstein Grythe fungerte også en tid som dirigent.

Medlemmer av dette koret var:

Arne Tomta, Jan Myrås, Georg Bøe, Ole L. Bøe, Sigurd Lunde, Arne Bøe, Ole A. Bøe, Hjørdis Tomta, Helga Glenne, Marie Thoreby, Signe Bøe, Agnes Berg, Ingeborg Tomta, Inga Andersen, Johanne Mathisen, Martha Rogndalen, Ingrid Bøe, Edith Bergerud, Mina Martinsen, Margit Myrås, Anna Glenne, Anker Hassel, Sigurd Bøhaugen.

I 1950 åra ble det også dannet ett skolekor under ledelse av fru sogneprest Venås. Dette koret fikk forholdsvis kort levetid.

BJARNE BERBY

Bensin – Olje – Bilrekvisita – Hydraulikk
Tobakk – Frukt – Sjokolade – Gaveartikler

1730 Ise

Telf.: 09-132180

Hasle Handel

Velkommen til en moderne
nærbutikk med stort vareutvalg

Dagligvarer

Pengelotteri

Kjøttvarer

Tipping

Ferskvarer

Gaver

Kjør til lse og handle uten stress!

BELSBY'S MATSENTER

Alt i dagligvarer. Med nye knalltilbud hver uke.

Egen ferskvareavdeling

GATEKJØKKEN

God parkering

Varteig Rør

Aut. rørleggermester Gudmund Bøe

La IKKE V A R T E I G R Ø R bli historie. Benytt Dem av bygdas rørl.firma. Alt i baderomsmøbler, sanitærutstyr etc. Nipav.3, Hasle Tlf. 09-131200 Mob.tlf. 094-53222

GJENSIDIGE

For sikkerhets skyld

VELKOMMEN
TIL EN HYGGELIG
FORSIKRINGSPRAT

GJENSIDIGE
ØSTFOLD

Pellygt. 73 - Tlf. 09/15 42 00

PÅ POSTEN FÅR DU MER VALUTA FOR PENGENE!

- kontanter
- reisesjekker
- postsjekker

SPØR PÅ POSTEN